

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Postoje učitelů k fenoménu kyberšikany

Jiřina Piškulová

Katedra pedagogiky

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Michal Zvírotsky, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání -
pedagogika

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Postoje učitelů k fenoménu kyberšikany vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Michalu Zvírotskému, Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat SOU Ohradní a PORGu Libeň za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

NÁZEV:

Postoje učitelů k fenoménu kyberšikany

AUTOR:

Jiřina Piškulová

KATEDRA (ÚSTAV)

Katedra pedagogiky

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Michal Zvírotsky, Ph.D.

ABSTRAKT:

Práce se zabývá definicí kybernetické šikany, jejího vztahu k šikaně „klasické, školní“. Upozorňuje na jejich odlišnosti a vyzdvihuje jejich podobnosti, které se pak dají využít při práci s ní. Práce uvádí několik poddruhů kyberšikany s praktickými příklady. Nahlíží na typické rysy agresora a oběti, opět v kontrastu s tradiční šikanou. Dává návody na prevenci proti tomuto sociálně patologickému jevu z hlediska samotného uživatele, rodičů a školy. Popisuje proces odhalení a následného vyšetřování kyberšikany, opět se zvláště věnuje krokům školy, rodičů a uživatele. Komentuje kyberšikanu namířenou proti učitelům, definuje postoj a odhaduje postoje učitelů ke kyberšikaně. V závěru práce dokazuje některá tvrzení malým kvalitativním výzkumem ze dvou českých škol.

KLÍČOVÁ SLOVA:

kyberšikana, kyberprostor, oběť, agresor, postoje, učitel

TITLE:

Attitudes of Teachers to the Phenomenon of Cyberbullying

AUTHOR:

Jiřina Piřkulov

DEPARTMENT:

Department of Education

SUPERVISOR:

PhDr. Michal Zvírotsky, Ph.D

ABSTRACT:

The thesis deals with the definition of cyberbullying and its relationship to the “standard, school” bullying. It draws attention to their differences and emphasizes their similarities which could be used in working with it. The work contains descriptions of some kinds of cyberbullying and their examples. It specifies the typical features of the aggressor and the victim, again in the contrast to the standard bullying. It gives instructions to the prevention of this socially pathological behaviour from the point of view of the user, his parents and the school. It describes the process of revelation and consequent investigation of cyberbullying and anew it deals with the measures of the school, parents and the user. It comments on cyberbullying aimed at teachers, it defines the attitude and tries to estimate the attitudes of teachers the cyberbullying. Finally, it proves some of the presuppositions by a small qualitative research from two Czech schools.

KEYWORDS:

cyberbullying, cyberspace, victim, aggressor, attitudes, teacher

OBSAH

1 PŘEDMLUVA	7
2 DEFINICE KYBERŠIKANY A JEJÍ DRUHY	8
3 ODLIŠNOSTI KYBERŠIKANY OD „KLASICKÉ“ ŠIKANY	16
3.1 Odosobnění	16
3.2 Prostor a čas	17
3.3 Přihlížející	18
3.4 Role agresora	18
4 PREVENCE	23
4.1 Prevence ve škole	23
4.2 Prevence v rodině	28
4.3 Prevence v rukou uživatele	33
5 ODHALENÍ KYBERŠIKANY	36
6 VYŠETŘOVÁNÍ KYBERŠIKANY	38
6.1 Možná řešení uživatele	39
6.2 Možná řešení školy	40
6.3 Možná řešení rodičů	43
7 KYBERŠIKANA UČITELŮ	45
8 POSTOJE UČITELŮ KE KYBERŠIKANĚ	46
9 VÝZKUMNÁ SONDA	47
9.1 SOU Ohradní	47
9.2 PORG – gymnázium a základní škola, o. p. s. (dříve První obnovené reálné gymnázium)	50
10 ZÁVĚR	53
11 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
PŘÍLOHY	58

1 PŘEDMLUVA

V práci se zabývám poměrně novým fenoménem v oblasti sociálně patologických projevů chování, kybernetickou šikanou neboli kyberšikanou. Definujeme si ji ve vztahu ke „klasické školní“ šikaně, se kterou bude průběžně porovnávána, budu upozorňovat na jejich rozdíly a vytýkat podobnosti. Rozdělím kyberšikanu na několik poddruhů a uvedu příklady takových chování.

Popíši, kde, kdy a jak kyberšikana vzniká, jakými prostředky manipulují agresori i oběti. Pokusím se nastínit profil agresora, či alespoň odlišit některé jeho typické rysy, které mívá agresor tradiční šikany. Rozdělím agresory do několika skupin podle jejich motivů, protože na základě jejich motivace se pak snáze určují metody prevence nebo řešení kyberšikany.

Podobně rozeberu i typické rysy oběti kyberšikany, opět ve vztahu k tradiční šikaně a poukáži na možnou spojitost mezi kyberšikanou a obyčejnou šikanou.

Ukáži možnosti prevence kyberšikany a to z pohledu rodiny, školy a uživatele samotného, protože i samo dítě má mnoho možností, jak se před kyberšikanou chránit.

Vysvětlím, proč je náročné kyberšikanu odhalit, pokud se nám dítě nesvěří samo. Naštěstí i tak je tu několik rysů, podle kterých lze kyberšikanu identifikovat, a následující kapitola se pak zabývá jejím vyšetřováním a řešením kyberšikany. Přestože má kyberšikana svá specifika hlavně v oblasti prostředků (zachování důkazního materiálu, povolání specialisty, nestačí-li na to škola nebo rodič), poukáži na podobnost s vyšetřováním klasické šikany. Stejně obtíže při vyšetřování, které popsal M. Kolář jako Komplot velké šestky, lze najít i u kyberšikany.

V závěru práce popíši výsledky malé výzkumné sondy provedené na dvou českých školách. Tento kvalitativní výzkum se zabýval postoji učitelů ke kyberšikaně, k jejímu výskytu na škole a snaží se najít odpověď na otázku, jestli je náhodně vybraná škola připravena teoreticky i prakticky čelit kyberšikaně mezi studenty.

Práci bych chtěla pojmout jako spíše teoretický souhrn současných poznatků o kyberšikaně s malým ilustračním výzkumem na závěr.

2 DEFINICE KYBERŠIKANY A JEJÍ DRUHY

Cyberbullying se do češtiny překládá jako kybernetická šikana neboli kyberšikana. Její definice se trochu liší, uvedeme si jich zde několik.

První definici uvádíme podle Nancy E. Willard, která je výkonnou ředitelkou sdružení Center for Safe and Responsible Internet Use (Centrum pro bezpečné a zodpovědné užívání internetu) a autorkou knih *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress* (Kyberšikana a kyberhrozby) a *Cyber-safe Kids, Cyber-savvy Teens* (Kyber-zabezpečené děti, kyber-chytří dospívající). Ani jedna kniha u nás zatím v překladu bohužel nevyšla.

„Kyberšikana je posílání škodlivých nebo krutých textů nebo obrázků za použití internetu nebo jiných digitálních komunikačních prostředků. Kyberšikana je nově vznikající problematika, které musí čelit rodiče i učitelé. Vyplývá z užívání internetu a jiných komunikačních technologií, jak je přijali mladiství i děti. Cyberthreats (kyberhrozby) jsou s tím spojené. Kyberhrozba je online materiál, který zapříčiňuje obavy nebo vyhrožuje násilím proti ostatním, sebevraždou nebo jiným sebeublížením.“¹

Druhou definici zformuloval Bill Belsey, učitel na Springbank Middle School v Kanadě. Založil webovou stránku o šikaně², která patří mezi ty navštěvovanější. S názvem své stránky pojí motto „Always on? Always aware!“, které vyjadřuje nutnost být pořád ve střehu a vědom si nebezpečí na internetu, pokud ho používáme. Bill Belsey je též zakladatel první webové stránky o kyberšikaně, kde podal jednu z prvních definic tohoto jevu.³

„Kyberšikana zahrnuje použití informačních a komunikačních technologií pro podporu záměrného, opakovaného a nepřátelského chování jedince nebo skupiny, kteří zamýšlí někomu uškodit nebo ho zranit.“⁴

Uveďme si i českého autora; Pavel Pešat (2011) doplňuje výše uvedené definice: „Z principu věci se tedy jedná o šikanu psychickou, při které nedochází k fyzickému napadání. (...) Agresor využívá své mocenské převahy nad obětí. Na rozdíl od běžné

¹ dostupné z <http://www.cyberbully.org/cyberbully/>

² www.cyberbullying.org

³ dostupné z http://www.cyberbullying.ca/pdf/Bill_Belsey_Bullying.org_bio.pdf

⁴ dostupné z <http://www.cyberbullying.ca/>

šikany se zde často jedná o „technologickou“ převahu, agresor ovládá ICT (tj. informační a komunikační technologie) lépe než oběť, která se pak nemůže napadení bránit.“

Uvedené definice skrývají různé druhy chování. Nancy E. Willard roztrídila tento sociálně patologický jev do několika podskupin a ke každé uvedla i příklad (v kurzívě). Každou podskupinu následně okomentujeme.⁵

Flaming (vzplanutí) – Boje nebo konflikty, které probíhají online a za pomoci elektronických zpráv. Agresor nebo i oběť používají vulgární výrazy nebo jazyk vyjadřující zlost, hněv nebo pohoršení.

(„Online komunikace mezi Joe a Alec se stávala emočně čím dál víc vypjatější, po chvíli létaly vzduchem i urážky a Joe varoval Aleca, aby si ve škole zítra kryl záda.“)

Podobné komunikace se na internetu vyskytují poměrně často. Uživatelé se ani nemusí osobně znát, jak je uvedeno v příkladu, ale mohou se „potkat“ při hodnocení nějaké fotografie nebo v online diskuzi. Komentovat nějaký článek, projekt, událost je dnes umožněno téměř pod každým příspěvkem. Nemuseli bychom chodit daleko, abychom našli příklad, kde dospělí (!) lidé nejdříve vyjadřují nesouhlas s opačným názorem a následně se rozhovor stočí k urážkám, napadání a třeba i prostém opovrhování druhým kvůli gramatickým chybám, které dělá ve svých příspěvcích a degradaci jeho intelektu apod. Jelikož každý užívá nějakou přezdívku, tzv. nick, běžný uživatel nedopátrá pravou identitu jiných diskutérů. Vlastně to není ani žádoucí, protože v reálu by takhle emočně vyhrocená situace možná ani neproběhla. Pocit anonymity dává uživatelům odvalu používat hrubší a výraznější jazyk. Na většině serverech je možnost vložit do svého příspěvku i smajlíka, což je malá ikona symbolizující emoci. Původně to byly jen malé obličejky, které se smály, mračily apod., ale dnes se dají vložit i malé obrázky dalších symbolů (česká vlajka, tlukoucí srdce, zvednutý prostředníček nebo jiné vulgární symboly).

Harassment (obtěžování) – Opakované zasílání nepříjemných, urážlivých nebo sprostých zpráv.

(„Sára oznámila ředitelce školy, že Kayla šikenuje jinou studentku. Když se Sára vrátila domů, našla ve své e-mailové schránce 35 rozzlobených zpráv. Anonymní kruté zprávy nepřestávaly chodit, často z naprosto neznámých adres“.)

⁵ dostupné z <http://new.csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>

Harassment lze přeložit i jako harašení. Je nebezpečné svým rozsahem, protože prostředků, kterými může agresor obět' obtěžovat, je v kyberprostoru nepřeberné množství. Nejzávažnější a pro obět' nevysilující jsou případy, kdy útočník spojí několik prostředků (posílání textových zpráv, volání na číslo, posílání e-mailů apod.), jelikož obět' má pak pocit, že není úniku.

Denigration (očernění, pomluva) – Pomlouvání nebo urážení někoho v online rozhovorech, zasílání zpráv s nepravdivým nebo zesměšňujícím obsahem jiným osobám, vytváření webových stránek nebo blogů s touto tematikou. Vytváření anket „Kdo je nejošklivější holka ze třídy“, „Kdo je ještě panic“ a jejich umístění na sociální síť (např. Facebook, spolužáci.cz).

(„Několik chlapců vytvořilo webové stránky s názvem „Nenávidíme Joe“, kam umisťovali vtipy, obrázky, animované příběhy, pomluvy a drby, které Joe urážely.“)

Hlavním rysem pomluv je jejich snadná a rychlá šířitelnou a zároveň velmi špatná vyvratitelnost. Lidé, kteří pomlouvají někoho dalšího, získávají pocit spojenectví, jelikož sdílí stejný názor a stejnou aktivitu (i když jakkoli podřadnou a nemorální). A obět' pomluv se nemůže výrazně bránit, přestože údaje o ní jsou třeba záměrně nepravdivé. Na internetu se navíc šíří velmi snadno, stačí, aby obrázek, příspěvek nebo anketa byla vyvěšena krátce a už si k ní má přístup mnoho lidí, nemluvě o možném kopírování atd. Pro ilustraci uveďme tento krátký příběh: Student šířil všelijaké pomluvy o svém učiteli. Po nějaké době ho začaly trápit výčitky svědomí. Přišel za učitelem, aby ho požádal o odpuštění a o omluvu. Moudrý muž mu řekl: „Chceš-li odčinit, co jsi spáchal, vezmi polštář a někde na větrném místě jej rozřízni, aby se peří rozlétlo.“ Student poslechl a přišel to svému učiteli říci. „Dobře. A teď jdi a sesbírej všechna peříčka.“ „Ale to přece není možné, vítr je rozehnal všude!“ „Vidíš, teď jsi právě pochopil, jakou moc má slovo – jednou vypuštěné už jej nelze vrátit zpět...“⁶

Impersonation (napodobování) – Vydávání se na internetu za někoho jiného a jeho jménem (jeho adresou, přezdívkou) posílání takových zpráv ostatním uživatelům, které mohou osobě s ukradenou internetovou identitou zničit pověst, u ostatních ji ponížít, zesměšnit, ohrozit nebo jinak dostat do problémů.

⁶ dostupné z <http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=pls125>

(„Laura pozorně sledovala Emmu, když se přihlašovala do svého osobního účtu na internetu. Odhalila její heslo a později se sama k Emminu účtu přihlásila a poslala zraňující zprávu Emmině příteli.“)

Ukradená identita Podobně jako u pomluv je těžké vysvětlit, že vzkaz nepsala sama oběť. K napodobování může dojít často „náhodou“, když se oběť např. neodhlásí ze svého účtu na sociální síti v internetové kavárně nebo, častěji, v počítačové pracovně ve škole. Některé internetové prohlížeče umožňují pamatování hesla (pro pohodlnější užívání internetu z domova, prohlížeč se zalogue za nás a nevyžaduje heslo pro každé přihlášení). Pokud se tedy uživatel neodhlásí a k počítači se sedne někdo další, může bez velké námahy psát vzkazy pod cizí identitou. Ty šťastnější případy končí vzkazy na vlastní „zdi“ (prostor, kam uživatel píše svoje postřehy a vidí je všichni jeho přátelé, jako „Jsem hloupá a neumím se odhlásit z facebooku v knihovně.“

Outing (odhalení) – prozrazení něčeho tajemství, veřejné sdílení citlivého obsahu o někom, např. fotek, videí, soukromých zpráv nebo jiných informací.

(Greg, středoškolák s nadváhou, se převlékal po tělocviku v šatně. Matt ho při tom vyfotil na mobil a během několika vteřin tahle fotografie obletěla celou školu.)

Jeden z nejznámějších a v této souvislosti nejvíce zmiňovaný případ kyberšikany je tzv. Star Wars Kid (Kluk z Hvězdných válek). Přezdívka tehdy 15letého Ghyslaina Razzaha z Québecu vznikla v roce 2003 z videonahrávky, kde mává golfovou holí a simuluje bojové umění podle filmu Hvězdné války, konkrétně své oblíbené postavy Dartha Maula (ten používá jako zbraň světelný meč). (viz Příloha 1) Toto soukromé Ghyslainovo video se dostalo do rukou jeho spolužákům, kteří ho pro pobavení ostatních umístili na frekventovaně navštěvovaný video server youtube.com. Výsledek ovšem předčil jejich očekávání, že se bude jednat jen o malý kanadský žertík. Během dvou týdnů byla nahrávka shlédnuta několika miliony uživatelů a byly k ní přidávány různé zvukové nebo světelné efekty. Postupně vzniklo neuvěřitelných 4490 remaků. V roce 2008 byl Razza parodován také v epizodě amerického animovaného seriálu South Park. O velké popularitě videa svědčí i fakt, že pod petici, aby Ghyslain dostal roli ve třetím díle Star Wars, se podepsalo 178 000 lidí. Video ale odhaluje jeho nadváhu a jistou neohrabanost, do čehož se často střefovali i lidé na svých stránkách a blozích. Chlapec se zhroutil, podrobil se dlouhodobému léčení a do své původní školy se již nevrátil. Celý případ se řešil i soudní

cestou, jeho rodiče zažalovali čtyři Ghyslainovy spolužáky o čtvrt milionu kanadských dolarů. Soudní proces nakonec skončil mimosoudním vyrovnáním.⁷

Zešměšňování také není nic nového, jen je to díky informačním technologiím lehčí. Dříve si děti kreslily cedulky, které si lepily navzájem na záda („Smrdím“, „Kopni mě“) a dnes se navíc vysmívají cizím fotkám a videím.

Trickery (podvod) – Vyzvídání osobních nebo ztrapňujících informací, předstírání přátelství za tímto účelem a jejich následné zveřejnění online.

(„Katie předstírala, že je Jessicina přítelkyně a zpovídala ji z osobních a intimních témat. Jessica se jí svěřovala v domnění, že své kamarádce může věřit. Katie ale poté informace rozeslala online a označila Jessicu jako „losera“.“)

Podobné vyzvídání také není novinkou, ale nabývá nových rozměrů. Díky internetu je možné cizí intimnosti sdílet „efektivněji“ - tedy rychleji, s více lidmi a s menším úsilím. Navíc podobné informace se odjakživa považovaly za „žhavé“ a tak se na jejich šíření aktivně podílí hodně zainteresovaných.

Exclusion (vyloučení) – Záměrné a kruté vyloučení někoho z online skupiny, odepření mu přístupu.

(„Millie se opravdu snaží zapadnout mezi skupinku děvčat ve třídě. Nedávno se však znelíbila vedoucí dívce této skupiny a všechny dívky ji postupně vyloučily ze svých online aktivit a skupin.“)

Odepření přístupu do online skupin a jiných aktivit se nemusí zdát jako zásadní, ale pro mnohé děti a dospívající je kyberprostor stejně důležitý jako ten v reálném světě ve třídě např. Komunikují a socializují se tam úplně stejně a navíc jsou vztahy v kolektivu a online podobné, takže je-li dítě vyloučeno z třídního kolektivu, pravděpodobně se mu stane totéž v kyberprostoru, což jen prohloubí propast.

Cyberstalking (sledování nebo lov v kyberprostoru) – Opakované intenzivní obtěžování a očeňování, které zahrnuje výhružky nebo vytváří značné obavy.

(„Když se Annie rozešla se Samem, začal jí posílat mnoho našťvaných, výhružných i prosebných zpráv. Mezi její přátele o ní rozšířil plno ošklivých pomluv a umístil sexuálně

⁷ dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Star_Wars_kid

svůdnou fotografií, kterou mu dala, do diskuze s eroticky laděným tématem spolu s její e-mailovou adresou a číslem mobilního telefonu.“)

Anglický výraz cyberstalking se do českého jazyka jen špatně překládá, ale začíná se vžívat, stejně jako stalking (pronásledování), ve své původní podobě. Kyberstalker se snaží o své oběti zjistit co nejvíce údajů a ty pak použít i proti ní („Vím, jaké je Tvé heslo na e-mail...“). Podle povahy výhrůžek se může oběť obávat i fyzického útoku na svou osobu nebo své blízké. Podle serveru⁸ „se praví kyberstalkeri nikdy neuchýlí k fyzickému útoku a své pronásledování realizují výhradně prostřednictvím elektronických médií. Bohužel cyberstalking jako doprovodný jev můžeme nalézt u všech ostatních kategorií (jako např. pronásledovatel celebrit, bývalý milenec, sexuální útočník). Každý stalker tedy může být zároveň i kyberstalkerem.“

Jestliže se ve výhrůžkách objeví zprávy, které naznačují fyzický útok v reálném světě, doporučuje se oběti obrátit se na policii. (Praktická ukázka cyberstalking viz Příloha 2)

S uvedenými podskupinami kyberšikany dále souvisí:

Cyberthreats (kybernetické výhrůžky, kyberhrozby) – pisatel působí rozrušeně a labilně. Jeho výroky obsahují buď přímé výhrůžky, nebo obecné zprávy, které vyvolávají pocit úzkosti.

(„Jeff napsal na svůj blog: „Jsem blbec, že jsem kdy uvěřil, že by se věci mohly změnit. Začínám litovat, že tady pořád oxiduju. Dodává mi to kuráž obrátit zbraň proti sobě, kuráž čelit smrti.“ Jeff své plány na útok sdílel přes e-mail i s kamarádem. Ten nic nikomu neohlásil a Jeff poté zabil devět lidí a pak i sebe.“)

(„Celia potkala Andrewa v chatovací místnosti. Andrew napsal: „Vezmu si do školy zbraň, přede všemi ji vytáhnou... Nemůžu si představit život, aniž bych zabil několik lidí... Když se mi nebude líbit, jak se na mě podíváš, zemřeš... Já rozhodnu, kdo zemře a koho nechám žít...“ Celia řekla o téhle konverzaci svému otci, který to ohlásil na policii. Policie našla u Andrewa mnoho zbraní, včetně Automatu Kalašnikova 47. Nyní je Andrew ve vězení.“)

Někdy není snadné odlišit zprávy, které autor myslí vážně od ironie nebo vtipu. Na osobě, která zprávu obdržela, pak spočine zodpovědné rozhodování, zda zprávu ohlásit

⁸ <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/131/38/lang,czech/>

nebo ji ignorovat jako hloupý vtip. Osobně bych raději riskovala případný výsměch, že nemám smysl pro humor, než pak litovala své pasivity.

Redakce portálu e-bezpečí uvádí v článku další zásadní jev:

Happy slapping (veselé fackování, plácání) – termín happy slapping byl poprvé použit v Anglii v roce 2005 v novinovém článku „Násilníci si natáčejí útoky na telefon“. V tomto případě měl autor na mysli ten druh happy slappingu, kdy útočníci napadnou i náhodnou oběť a svoje konání zaznamenají na videokameru nebo dnes častěji na mobilní telefon. Může se přitom jednat o mírné fyzické napadení, kopání, bití, sexuální obtěžování i znásilnění.

(„Anglie, 18. červen 2005. Policie zatkla tři 14leté chlapce, kteří byli podezřelí ze znásilnění 11leté dívky. Vedení školy bylo na tento čin upozorněno poté, co jeden ze školních zaměstnanců našel záznam tohoto činu na mobilu jednoho ze studentů.“)

(„Anglie, červenec 2007. Anthony Anderson, 27 let, močil na umírající ženu, zatímco jeho kamarád vše natáčel na mobilní telefon. Celou dobu přitom řval: „Toto je materiál pro YouTube!“⁹ (pozn.: YouTube je webová stránka, kam mohou lidé vkládat videa.)

Intenzita podobných útoků vedla ve Francii k zařazení happy slappingu mezi kriminální zločiny:

„Francouzský ministr vnitra Nicolas Sarkozy podal v roce 2007 návrh, aby se na happy slapping pohlíželo jako na trestný čin jako je např. znásilnění. Jeho návrh byl přijat a odstavec o happy slappingu se objevil v článku 44, který se zabývá také zákonem o přepadení. Shrnutí tohoto odstavce je takové, že happy slapping je kriminální zločin, za který hrozí až 5 let odnětí svobody.“¹⁰

Jiný druh happy slappingu je o tom, že se účastníci předem domluví na násilné scéně, kterou pak sehrají, nafilmují a umístí na internet nebo rozešlou kamarádům pro pobavení.

Ještě jeden termín stojí za zmínku; Sameer Hinduja, Ph.D. and Justin W. Patchin, Ph.D. v jednom svém dokumentu uvádějí termín cyberbullicide, což je složenina

⁹ dostupné z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/71/63/lang,czech/>

¹⁰ dostupné z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/71/63/lang,czech/>

anglických slov cyberbullying (kyberšikana) a suicide (sebevražda). Jedná se tedy o sebevraždu v důsledku problémů s kyberšikanou, které jedince neunesou.¹¹

¹¹ dostupné z http://www.cyberbullyingbook.com/Cyberbullying_Glossary.pdf

3 ODLIŠNOSTI KYBERŠIKANY OD „KLASICKÉ“ ŠIKANY

Než popíši rozdíly v jednotlivých aspektech, je třeba zmínit, že někteří autoři nedělají rozdíl mezi klasickou školní šikanou a kyberšikanou. Tedy ve smyslu, že kyberšikana je spíše druhem psychické šikany než nějaký úplně jiný druh šikany. Jak říká Michal Kolář: „Užitečnější je zamyslet se nad rozdílem mezi tradiční psychickou šikanou a kyberšikanou. (...) Kyberšikana má stejnou podstatu jako přímá, psychická šikana. Je tu záměrné a opakované psychické násilí včetně symbolické agrese.“ (Rodina a škola, 2010) Odlišnosti tu ale stejně jsou, popíšeme si je tedy podrobněji.

3.1 Odosobnění

Zatímco klasická šikana probíhá tváří v tvář (ať už psychická nebo fyzická) a oběť i agresor jsou v přímém kontaktu, tento rys u kyberšikany chybí. Komunikace probíhá přes ICT, což je druhý podstatný rozdíl. Využití technických prostředků způsobuje přesun komunikace do kyberprostoru, i když tato komunikace tam může navazovat nebo mít pak pokračování na reálné rozhovory ve škole a v kolektivu (např. hádka ze školy pokračuje online a obráceně). Dopady kyberšikany jsou ale drtivé, jelikož zbraně agresorů jsou internet a mobily, které v této souvislosti M. Kolář přirovnává ke zbraním hromadného ničení. Internet je pro dnešní děti a dospívající přirozeným prostředkem, jak komunikovat a získávat informace, bavit se apod. a sleduje ho obrovské množství lidí. Jakmile někdo na internet umístí fotografii nebo video, může se během okamžiku zkopírovat a rozšířit na jiná místa a uživatel, který položku na internet umístil, nemá nad ní již žádnou kontrolu. Proto i když je závadná fotografie ze stránky stažena, nemusí být úplně smazána ze všech zdrojů a lze ji pak dopátrat jinde.

Další zásadně odlišný znak je anonymita, kterou šikanování po internetu nebo přes mobil umožňuje. Uživatel se může snadno schovat za přezdívku, tzv. nick, takže oběť často ani neví, kdo za urážkami stojí nebo komu odpovědět. Profil na sociální síti může být také falešný, protože např. facebook nevyžaduje žádné ověření totožnosti ani věku (přestože tuto síť by měli využívat jen lidé od 13 let). Anonymita může být ale často jen zdánlivá, protože každý počítač má svoje číslo, IP adresu, podle které je možné určit, odkud zpráva přišla. Tuto dovednost ale neovládá každý, musel by to být jen velmi

zainteresovaný laik (což je ale dnes leckterý teenager) nebo IT specialista. Ty má ve svých řadách i policie, nicméně to už se týká jen závažných ohlášených případů.

3.2 Prostor a čas

Zatímco „klasická školní“ šikana se odehrává většinou v prostorách školy např. ve třídě, na chodbách a v místech, kde často není permanentní učitelský dozor (toalety, šatny, šatny u tělocvičen, jídelna) nebo na školních pozemcích, jako je hřiště, příjezdová cesta ke škole apod., dějiště kyberšikany je značně větší. Mobilní telefony nosí děti téměř nepřetržitě u sebe (záleží na škole, jak zanesla užívání mobilních telefonů do školního řádu, resp. Jestli zakazuje jejich používání v hodinách) a většina mobilních telefonů dnes má přístup na internet. I přestože tedy internet nemusí být ve škole volně přístupný (mám na mysli wi-fi, tedy bezdrátové připojení), mobilní operátoři nabízejí službu internetu v mobilu. A pokud děti nemají internet v telefonu, ve školách jsou běžně počítačové učebny s internetovým připojením, někdy i přístupné studentům v jejich volném čase. Kyberprostor a přístup k němu je tedy téměř neomezený. Jestliže při klasické šikaně se podaří oběti utéct domů a najít bezpečí alespoň tam, u kyberšikany to nemusí platit, protože jakmile oběť dorazí domů, zase se připojí na internet a šikaně čelí online klidně celý den. Trochu nadneseně tedy můžeme říct, že od kyberšikany se utéct nedá (i když obětem se to nadnesené zdát nemusí).

Co se týče času, kdy kyberšikana probíhá, souvisí velice úzce s prostorem, tedy může probíhat kdykoli. Navíc se oběť může ke zprávám nebo e-mailům vracet číst si je pořád dokola, takže trápení nekončí jednou vyřčenou nadávkou ve škole (jak tomu může být při školní šikaně).

Agresor se ani nemusí namáhat a vstávat uprostřed noci, aby oběti poslal další urážlivou zprávu nebo mail, existují na to totiž programy. I technicky zdatný laik je schopen najít a použít program, který z internetu pošle na telefonní číslo několik stovek textových zpráv za velice krátkou dobu. SIM karta (která k sobě váže jedno telefonní číslo) je pak buď rovnou na vyhození, nebo její majitel stráví hodiny vymazáváním SMS zpráv z paměti svého telefonu. Často telefon ani není schopen přijmout takové množství zpráv naráz, takže se postupně doručují po odmazávání těch starších. Proces zbavování se takových zpráv může být tedy velice vyčerpávající, protože přicházejí stále nové.

3.3 Přihlízející

Publikum, které přihlíží kyberšikaně, se také mírně liší. Svědky klasické šikany, která se odehrává ve škole, mohou být spolužáci oběti nebo agresora, ostatní žáci školy a ojedinele i učitel, pokud třeba nečekaně vstoupí do třídy.

SMS zprávu si sice přečte jen oběť, nicméně publikum na internetu je mnohem různorodější. Fotky, videa nebo jiný obsah může na v kyberprostoru zobrazit kdokoli, a navíc se mohou velice snadno rozšířit dále. Lidé, kteří škodlivý obsah zobrazí, mohou také spolužáci agresora nebo oběti a stejně tak náhodní „kolemjdoucí“ podobně jako u školní šikany, nicméně jejich počet bývá výrazně vyšší. U příkladu Ghyslaina Razzaho (Star wars Kid), který jsem uváděla výše, šlo číslo přihlízejících do milionů, přestože to nebyl původní záměr agresorů.

3.4 Role agresora

Typický profil agresora u klasické školní šikany bývá popisován jako jedinec fyzicky silnější, se silnější sociální pozicí v kolektivu (ať už je oblíben nebo obáván), může být i starší. (Tento popis jsem pro naše účely velmi zgeneralizovala, např. u dívčí šikany fyzická síla nehraje vůbec roli.) Naproti tomu tedy agresor kyberšikany nemusí mít ani jednu z výše uvedených vlastností. Postačí, když bude průměrně nebo popř. nadprůměrně ovládat ICT. Jelikož se při kyberšikaně neměří fyzické síly a nehraje roli ani převaha v počtu agresorů (nebo agresora a jeho kompliců), může se jím stát i žák na pomyslném okraji v oblíbenosti kolektivu. Když bychom se podívali na nějakou internetovou diskusi, kde se původní téma rozhovoru zvrhne v urážení účastníků diskuze, může se stát, že pak nepoznáme, kdo s takovou podobou konverzace začal, tedy kdo je agresor a kdo jen oběť, která se snaží oplácet stejnou mincí. Je tedy běžné, že se role agresora a oběti zaměňují nebo dokonce stírají? Jak říká Michal Kolář: „Sice se teoreticky nabízí, že při elektronické komunikaci by mohlo k výměně rolí dojít, praxe však ukazuje, že k obměně běžně nedochází.“ (Doubrava, 2011)

Chceme-li připravit kvalitní metody prevence (nejen) proti kyberšikaně, musíme dobře znát profil agresora. Nelze však připravit jen jednu metodu, která by pasovala na všechny typy a zvláštnosti agresorů, zvláště proto, že se často liší motivace jejich zraňujícího chování. Socioložka Parry Aftab na svých webových stránkách Stop

Cyberbullying rozdělila agresory do několika skupin pro bližší orientaci v jejich motivech. Krátce si je tedy představíme.

“The Vengeful Angel” („Mstivý anděl“)

Tento typ agresora se svého chování dopouští na základě pocitu, že se jemu nebo někomu z jeho kamarádů stala křivda. Vzal tedy spravedlnost do svých rukou a oplácí původnímu agresorovi stejnou mincí. Prvotní impuls mohl vzniknout v kyberprostoru nebo i v reálném životě. Může jít o oběť klasické školní šikany, která se to alespoň prostřednictvím ICT pokouší agresorovi vrátit. Nevzniká zde tedy subjektivní pocit, že by konal něco špatného, protože má dojem, že pravda je na jeho straně.

Zde je třeba umožnit agresorovi nahlédnout na sebe sama jako na agresora, ne jako chyby a křivdy napravujícího hrdinu. Navíc v tomto případě neplatí „na hrubý pytel hrubá záplata“, protože reagování ve stejném stylu na urážky, ponižování apod. nepomáhá, ale situaci to jen zhoršuje a vyhrocuje.

Nesmíme se však v našem hodnocení této kategorie unáhlit. Je totiž možné, že „mstivý anděl“ má ke svému rozhořčení pádný důvod a křivda se mu opravdu děje. Musíme se tedy ptát, jestli opravdu není obětí kyberšikany nebo šikany jako takové, jestli se někomu už nespověřil, jestli byl vyslechnut a jestli mu byla popř. poskytnuta pomoc. Pokud totiž něco v tomto procesu selhalo (učitel ho nevyslechl, jeho problém zlehčil, nepomohl mu), nemůžeme se divit, že agresor převzal za situaci zodpovědnost, jak nejlépe mohl a pokouší si pomoci si sám.

The “Power-Hungry” and “Revenge of the Nerds” („Hladový po moci“ a „Pomsta *burana“)

Tito jedinci na internetu vystupují silně, sebejistě. Jejich sebevědomí pramení z převahy, kterou nad obětí mají. Jejich znalosti v oblasti IT a ICT mohou až o několik tříd přesáhnout znalosti jejich vrstevníků (což teprve mnohdy neznalých dospělých). Jelikož oni tyto schopnosti mají a jejich oběť ne, mají tendence své vědomosti zneužívat a užívat si pocitu, že prostě mohou.

Často (i když ne vždy) k tomu potřebují ještě publikum, které by je oceňovalo, fandilo nebo naopak které by se ho také obávalo. To mohou být jeho bližší kamarádi (kteří jeho počínání schvalují) nebo náhodní přihlížejíci. Nebo naopak aplaudující publikum nevyžaduje, protože si chce účty s obětí vyřídit „tváří v tvář“, resp. jeden na jednoho. V přímý fyzický kontakt rozhodně nedoufá, protože jeho síla je jen ve virtuálním světě a o setkání s obětí nestojí.

(* pozn.: překlad anglického slova „nerd“ je sice původně „buran, křupan“, nicméně dnes toto slovo dostává nový lexikální význam, zvláště mezi mladou generací. Jako „nerd“ bývá označován teenager, který má dobré výsledky ve škole, tzv. „šprt“, nemá potřebu se družít s kolektivem a dává přednost počítači nebo jiným introvertnějším zálibám. V českém jazyce zatím nemáme jednoslovný ekvivalent.)

“Mean Girls” („Zlé podlé holky“)

Jak vyplývá z názvu, těmito agresory bývají spíše dívky a jejich oběťmi častěji opět dívky než chlapci. Kyberšikana zde probíhá čistě pro jejich potěšení, může být i naplánovaná (např. při „pyžamové párty“, tedy když dívky přespávají v domě jedné z nich). Skupinka dívek je buď fyzicky spolu u jednoho počítače, nebo jsou v online kontaktu např. v jedné chatovací místnosti nebo jsou spojeni jiným médiem. Kyberšikana tedy probíhá za aktivního sledování a komentování celé skupinky, které se v kyberprostoru netají svou identitou a užívají si, jak se oběť pokouší bránit nebo naopak mlčí, což jim dodává více odvahy k jejich počínání.

Jejich útoky je těší tím spíše, jsou-li přítomni nějací přihlížejíci (rozuměno ve virtuálním světě, tedy návštěvníci webové stránky, diskutující na chatu apod.). Jakmile ale oběť nereaguje a není přítomno ani publikum, agresorky ztratí zájem a kyberšikana ztratí na své intenzitě nebo úplně opadne.

„The Inadvertent Cyberbully“ („Neúmyslný tyran“)

Tento typ agresora v sobě skrývá rysy několika předchozích skupin. Také se za agresora nepovažuje, protože se opět jen brání útoku zvenčí (podobně jako „Mstivý anděl“) a dělá to způsobem, který mu přijde nejsnazší a nejdostupnější (také jako „Pomsta burana“), jelikož na to má prostředky a schopnosti. Může se i dostavit pocit „vždyť já

můžu“ a následné opojení z technologických možností při zprvu náhodném kyberšikanování.

Nicméně motivy tohoto agresora bývají o něco nevinnější než u předchozích kategorií. Často si jen dělá nepřiměřenou legraci z kamaráda a neuvědomí si, jak může být jeho oběť dotčena a zraněna, protože ji vezme vážně. Své konání provádí o samotě, nemá zapotřebí dalšího publika.¹²

Popsali jsme si tedy rozdělení agresorů do několika typických podskupin, ale nesmíme zapomínat, že ideální způsob prevence má oslovit co nejvíce jednotlivých skupin, případů, individuů. Vezmeme-li však v úvahu všechny možné individuální zvláštnosti u jednotlivých případů, není to snadno dosažitelné kritérium.

Role oběti

Pakliže jsme typického agresora výše popsali jako jedince silnějšího, průměrnou oběť klasické školní šikany bychom pak označili za slabší, submisivnější, v očích vrstevníků něčím „negativním“ vyčnívající z řady (dobré známky, brýle, obezita aj.). U kyberšikany tento popis sedět může a nemusí. Oběť kyberšikany, zvláště je-li obětí i klasické školní šikany v reálném životě, může být opravdu spíše slabší povahy, nicméně může to být naopak jedinec nadprůměrně dominantní, ve škole oblíbený nebo obávaný. Lze předpokládat, že v kyberprostoru může být tedy šikanován kdokoli, bez ohledu na jeho sílu, povahu či jiné vlastnosti. Pavel Pešat (2011) však uvádí, že „korelace mezi výskytem kyberšikany a nekybernetické (tradiční) šikany je velmi vysoká. Mnoho obětí kyberšikany bylo současně oběťmi tradiční šikany a stejně tak mnoho kyberagresorů bylo agresory i mimo kyberprostor.“. Jsou-li tedy oběti kyberšikany zároveň oběťmi i školní šikany, nabízí se otázka, do jaké míry lze odlišit oběti čistě kyberšikany a tradiční šikany, aby při výzkumech nevzniklo zkreslení.

Přesto, vezmeme-li v úvahu hypotetický typický profil oběti (čistě) kyberšikany, lze tu najít rozdíly oproti tradiční šikaně. Je to především její nenápadnost, jelikož kyberšikana, stejně jako psychická šikana, nechává šrámy spíše na duši než na těle. Oběť kyberšikany není tedy tak snadné odhalit a protože chybí vnější známky újmy, nelze bezprostředně navázat počáteční rozhovor mezi dítětem a rodičem nebo učitelem („Kdo Ti

¹² dostupné z <http://www.stopcyberbullying.org/educators/howdoyouhandlecyberbully.html>

to udělal? Co se stalo?“). Pokud se na kyberšikanu nepříjde jinak (náhodou, dítě se svěří atp.), může se stát, že zůstane neodhalena.

4 PREVENCE

Je-li kyberšikana jedním ze sociálně patologických jevů, je možné jí předcházet správnou prevencí. Tu je možné provádět na několika úrovních a lze na ni nahlédnout z několika úhlů, podle toho, kde se odehrává. Věnujme ji proto následující kapitole.

4.1 Prevence ve škole

Nejzásadnějším a prvním krokem k prevenci ve škole je připuštění její existence. Zdá se to logické, nicméně stále se v praxi setkáváme s názorem, že je-li škola prestižní, kvalitní, soukromá apod., šikana nebo dokonce kyberšikana v ní není. Tu si nejen laická veřejnost představuje spíše na školách s nižším společenským oceněním, např. odborných učilištích. (O tom podrobněji ve výzkumné části.)

Po připuštění možného problému následuje vytvoření preventivního programu, tedy plánu, jak bude konkrétní škola postupovat v preventivních aktivitách, jak se zachová v případě odhalení šikany a kyberšikany atd. Nutno podotknout, že ačkoli se pedagog s preventivním programem své školy seznámí, nezaručuje to ještě jeho stoprocentní připravenost kyberšikaně zabránit, rozpoznat ji nebo je dokonce úspěšně řešit. Podobně jako u klasické školní šikany tváří v tvář není vždy úplně snadné rozpoznat její závažnost a zejména, jedná-li se vůbec o šikanu (tedy v našem případě kyberšikanu) nebo jen přátelské kočkování, pošťuchování se.

Jak se lze řešení problému vyhnout nebo ho zlehčit, lze ilustrovat na článku R. Wallerové, kde zmiňuje postoj ředitele olomoucké základní školy v Mozartově ulici: „Její ředitel Zbyněk Kundrum považuje obtěžování prostřednictvím mailu či mobilů spíše za rozpustilost než za skutečnou šikanu. Ve škole už přitom narazili na případ nevhodného natáčení, ale mobily zakazovat nebudou. „Jsou důležité pro kontakt dětí s rodiči, i když víme, že je někdy zneužívají.“¹³

Do jaké míry se mají učitelé a ředitelé škol zabývat kyberšikanou, která se neděje přímo v prostorách školy, je otázka, kterou si jistě mnozí z nich již někdy položili. V stejném článku cituje R. Walterová Jana Podešvu, ředitele gymnázia v Horních Počernicích: "My to ani řešit nemůžeme, vždyť se to děje ve volném čase.“ Jak jsme si ale

¹³ dostupné z http://zpravy.idnes.cz/ucitele-si-s-kybersikanou-nevedi-rady-deti-v-ni-umi-lepe-chodit-pbn-studium.asp?c=A091204_094304_studium_jw

uvedli výše, kyberšikana nemusí vznikat přímo na internetu, může být jen pokračováním šikany tradiční- a tím už se škola zabývat musí.

Vedoucí Výzkumného centra pro kyberšikana (Cyberbullying Research Center), doktoři Sameer Hinduja a Justin W. Patchin, poskytují na svých webových stránkách dokument Prevence kyberšikany (Preventing Cyberbullying), který strukturovali do deseti bodů.¹⁴ (My si je následně uvedeme v napsané kurzívě, normální formátování jsou mé komentáře.)

Top 10 tipů pro učitele- prevence

1. Zjistěte si, jak je na tom s kyberšikanou Vaše škola. Udělejte průzkum, vytvořte dotazníky, ptejte se žáků. Jakmile získáte přesnější představu o rozsahu kyberšikany a jejich typech ve Vašem školním prostředí, snáze se Vám pak bude tvořit preventivní program a budete moci předat cílenější informace.

Tento krok souvisí s prvním krokem, který jsem uváděla výše. Když si tedy škola připustí, že i jí by se kyberšikana mohla týkat, je jistě užitečné zjistit, jestli už se mezitím nerozjela.

2. Mluvte se žáky o kyberšikaně. Vysvětlete jim, jaké chování je za kyberšikana považováno a naučte je, že všechny druhy kyberšikany jsou nepřijatelné. Společně si ujasněte, že i když se něco děje daleko od školní budovy, neznamená to, že by to nenarušovalo školní prostředí- za určité chování prostě mohou přijít negativní sankce.

Jasně definování nežádoucího chování a případných sankcí za jeho dopuštění se je esenciální krok. Nestačí však jen pravidla utvořit, ale je důležité je dodržovat. Jakmile se někdo dopustí kyberšikany, musí následovat předem domluvené sankce, aby žáci věděli, že to nejsou pravidla vytvořená jen pro formalitu.

3. Zformulujte jasná pravidla o bezpečném užívání moderních technologií. Přiměřená počítačová policie může napomoci. Vylepte plakáty o správném užívání technologií v počítačových učebnách, na chodbách, ve třídách.

Aby bylo dodržování pravidel účinnější, osvědčilo se formulování pravidel společně s dětmi. Za pedagoga vedení společně přicházejí na důležité body, a pokud nějaké zásadní chybí, pedagog je může doplnit. Kurzy zážitkové pedagogiky tímto

¹⁴ dostupné z http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Educators_Cyberbullying_Prevention.pdf

většinou začínají, protože je to důležitý krok v nastavení systému fungování malého společenství. A jestliže mají být pravidla hodnotná pro všechny, musí na nich mít svůj podíl.

Vyvěšení pravidel na viditelné místo je jistě také osvědčený postup. Časem se může seznam (tedy maximálně do deseti bodů, aby seznam zůstal přehledným a nikdo neměl pocit zahlcení mantinely) měnit a upravovat podle potřeby, tedy může se přidat nějaké nové pravidlo nebo se nějaké starší může odebrat, pokud se usoudí, že již není potřeba (je zaběhnuté, internalizováno). Patrik Kubas ještě uvádí jedno pravidlo navíc, „Při hodinách zamezte přístup na stránky s hrami, chaty, sociálními sítěmi apod.“ (Kubas, 2011), což by mohlo být také jedno z pravidel visící na zdi („Během hodiny nebudu chodit na chat, Facebook...“)

4. *Použijte peer mentoring (vrstevnické mentorování, tedy komunikace s vrstevníky jako rádci, vzory), nechte starší studenty učit a neformálně mluvit s mladšími o svých zkušenostech, což povede k vylepšení vztahů a nejen online komunikaci.*

Tento bod nemá zatím v České republice velkou odezvu. Některé školy pořádají akce napříč ročníky nebo akce typu „devátáci vyrábí dárky pro budoucí prvňáčky“, což ale není akce nijak výrazně vedená ke komunikaci těchto dvou skupin. Většinou se tedy u nás dodržuje program oddělených skupin podle věku.

5. *Kroky, které by měla škola učinit v případě odhalení kyberšikany, je dobré konzultovat se svým školním advokátem ještě před vznikem této potřeby.*

Zde je opět patrný kulturní rozdíl. V našem prostředí nemají všechny školy svého psychologa (jako zaměstnance), natož advokáta. Nicméně rada to není neúčinná, určitě by bylo prospěšné zkonzultovat případné kroky s někým povolaným dříve, než k tomu bude opravdu důvod a vše se bude dít ve spěchu a stresu.

6. *Zaneste netoleranci kyberšikany do školního řádu nebo uveďte některé její formy jako příklad nežádoucího chování.*

Tento bod se opět vrací k pravidlům, tentokrát ale k těm daným shora, vnější autoritou. Jsou však stejně důležitá jako pravidla vytvořená ve třídě, protože jejich nedodržení s sebou také nese sankce. Také umožňují řešení kyberšikany podle (pedagogům) předem známého postupu (přestože je každý případ jiný). Naše české školy, nebo alespoň většina z nich, však pokulhávají ve způsobu předání těchto pravidel žákům.

Stěžejní pravidla ze školního řádu učitel žákům přečte první den školního roku a do třídní knihy se uvede zápis o jejich seznámení se s nimi. Celé jeho znění se pak vyvěsí ve třídě, aby se mohli všichni seznámit i s těmi zbylými pravidly, a neznalost pak neomlouvá. Do jaké míry je tento způsob efektivní, se pak můžeme jen dohadovat. Jasně a srozumitelně předaná by tedy měla být pravidla nejen týkající se kyberšikany.

7. *Vybavte školní počítače softwarem, který blokuje nebo filtruje přístup na jisté webové stránky. Myslete ale na to, že žáci mohou systém obejít.*

Je pravda, že nejen dnešní dospívající jsou schopni přelstít systémovou ochranu a dostat se v kyberprostoru k informacím, ke kterým chtějí. V poslední době se hodně mluvilo o nelegálním stahování hudby a filmů z internetu, což při troše snahy opravdu není nijak složité. Porušení ochranného softwaru proto pro trénované uživatele internetu často není o moc složitější.

8. *Vytvořte ve škole pozitivní atmosféru, protože výzkum ukázal přímou souvislost mezi vzrůstem sociálně patologických vlivů (mezi něž kyberšikana patří) a „negativním“ prostředím. Je důležité vytvořit a udržet takové prostředí, kde má integrita a respekt k druhým své místo a kde po nedodržení pravidel následuje formální i neformální trest.*

Pozitivní a bezpečné klima školy je bezesporu důležitou částí prevence všech patologických projevů. Spolupráce školy s rodiči, komunikace učitelů se žáky, ředitele a vedení s pedagogy, to všechno se promítá do vzájemných vztahů a atmosféře ve škole. Přestože je pozitivní klima důležitým kritériem i při výběru školy, je pro rodiče těžké zjistit, jaká nálada ve škole panuje. Je však možné se ptát, mají-li se žáci komu svěřit, když mají problém, jestli je někdo ochotně vyslyší, jestli je starším žákům např. dovoleno podílet se nějak na chodu školy (zvláště na středních školách, kde se zakládají školní parlamenty). To vše vypovídá o demokratickém principu chodu školy.

9. *Vzdělejte sebe a své kolegy. Uspořádejte vzdělávací semináře pro personál školy i pro studenty. Sežeňte odborníky, kteří by měli řeč, pošlete rodičům všechny důležité informace o kyberšikaně. Vyčleňte nějakou část peněz na vzdělávací seminář a pozvěte na něj rodiče, prarodiče, příbuzné žáků, všechny relevantní dospělé.*

Zde bych docela očekávala námitky některých ředitelů, zvláště státních škol, k bodu o zasponzorování nějakého vzdělávacího semináře. Přestože přímý kontakt je

důležitý a ze semináře by si potenciální účastníci asi odnesli více než jen např. z letáčku, sehnat finanční prostředky na „nadstandardní“ aktivity jistě není snadné. Zde lze snad jen poradit sehnání sponzora, žádost o grant nebo zavedení školního na zvýšení kvality podobných aktivit.

10. Určete ve Vaší škole experta na kyberšikanu, který bude zodpovědný za získání znalostí o kyberšikaně a jejich předání dál svým kolegům.

Není asi jednoduché někoho takového najít. V českých školách by tím člověkem mohl být asi školní psycholog, výchovný poradce nebo naopak pedagog s primární znalostí informačních technologií, tedy učitel počítačů. I on má totiž pedagogické vzdělání a navíc se orientuje v technologiích, které kyberšikana používá. Otázkou je, jestli by to tento vybraný pedagog měl navíc v popisu práce (např. pravidelně vzdělávat své kolegy) nebo by za to dostával navíc příplatek, podobně jako příplatek za třídnictví.

Na těchto deset doporučení dále navazují tzv. scénáře pro diskuzi. Jsou to smyšlené příběhy dětí, které měly nějaký problém s kyberšikanou a mohou být ve škole použity jako startovací impuls k řízené diskuzi nebo k jiné práci. Je důležité o problémech, i těch potenciálních s dětmi mluvit, i v knihupectvích dnes najdeme publikace typu „Proč si Honzík nevzal od cizího pána bonbon“. Tyto scénáře fungují podobně, tedy aby se děti setkaly se situací dříve, než se jim stane v reálném životě. Výše zmínění doktoři S. Hinduja a J. W. Patchin na svých stránkách uvádějí několik takových vzorových příběhů s příloženými otázkami, které mohou pomoci rozběhnout diskuzi. Uvedeme si dva z nich.

Scénář 9.

Casey má rád hraní her na počítači. Zvláště si oblíbil hraní online her, tedy ve spolupráci ještě s nějakým dalším hráčem. Náhodou našel Borise, chlapce z Ruska, se kterým mu hraní jedné hry obzvláště šlo a jako tým se jim dařilo lehko porážet ostatní připojené hráče. Chlapci se rychle skamarádili a začali vyhrávat většinu her pro dvojice. Po čase ale Casey řekl Borisovi, že si našel jiného partnera na hraní a s Borisem dál hrát nechce. Borise to urazilo a začal všem hráčům psát zprávy, že Casey je v hrách hodně špatný a nikdo by s ním neměl spolupracovat, pokud nechce hru prohrát. Krátce na to Caseyho opustil i jeho nový herní partner a Casey měl problémy najít někoho, kdo by s ním hrál týmovou hru. Protože hry, které tak miloval, se daly hrát jen ve dvojicích, najednou se mi tento svět internetu zavřel před očima. Pak přišlo pár dalších odmítnutí i v reálném

životě a Casey se začal cítit hrozně nepotřebný a osamělý. Svěřil se sestře se sebevražednými úmysly.

Zahřívací otázky pro diskuzi: Co byste dělali, kdybyste byli Caseyho sestra? Je tento příklad opravdu kyberšikanou?

Scénář 1.

James je nešťastný a zoufalý z toho, jaké narážky mají jeho vrstevníci na jeho sexualitu. Navíc několik chlapců vytvořilo e-mailovou adresu a Jamesovým jménem posílají zamilované zprávy jiným chlapcům. James je ponížený a neví, co má dělat.

Zahřívací otázky pro diskuzi: Kdybyste byl učitel nebo výchovný poradce na této škole a James by se Vám svěřil se svým problémem, co byste dělali? Co by měli dělat rodiče Jamese? Jak může James čelit tomu ponížení a zahanbení? Jaké způsoby jeho řešení by byly nevhodné nebo nepřípustné?¹⁵

I v českých vodách se dá najít několik organizací nebo webových stránek, které podporují prevenci kyberšikan. Jeden z nejznámějších je projekt portálu Seznam.cz, který již v roce 2009 představil videospot Seznam se bezpečně, kde nabádá k bezpečné online komunikaci.¹⁶

4.2 Prevence v rodině

Prevenci ve škole by měla předcházet prevence v rodině, protože to je prostředí, které by mělo být primárně bezpečné a pro dítě podnětné. Ten největší problém není v tom, že jsou děti v dnešních technologiích zběhlejší více než jejich rodiče. Tak už to asi bude pořád. Důležité ale je porozumět dětem samotným, starat se o ně, pečovat. Když dítě dostane vlastní počítač, rodičovská péče by neměla končit jeho umístěním v rohu pokoje, popř. nainstalováním několika programů, aby počítač byl funkční. Rodiče by si k dětem měli přisednout, když jsou „na počítači“, zajímat se o to, co tam dělají, jaké stránky navštěvují a podívat se na svět internetu jejich očima. Nevadí, že technicky třeba některým věcem nerozumí, důležitá je péče a také stanovení pravidel užívání počítače. Děti musí vědět, jak se internet a komunikace na něm má správně používat, stejně jako ví, že na horkou žehličku se nesahá a odpadky se třídí, protože to tak je prostě správně.

¹⁵ dostupné z http://www.cyberbullyingbook.com/Cyberbullying_Scenarios.pdf

¹⁶ dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

Parry Aftab na svých webových stránkách uvádí několik rad rodičům, jak se postarat o bezpečí svých dětí v kyberprostoru:

1. Je snadné komunikovat s cizími lidmi na internetu. Vysvětlete dětem, že je sice úžasné, že si mohou psát s jiným dítětem z druhého konce světa, ale vždy je třeba být obezřetný- ten druhý nemusí být ve skutečnosti tím, za koho se vydává.

2. Rodiče většinou po svých dětech žádají, aby se po škole nikde moc netoulaly a přišly rovnou domů. Generace rodičů před námi věděly, že bezcílné potloukání na ulicích vede děti do problémů. Na internetu to není jiné. Bezcílné potloukání, zde tedy surfování, kde je napadne, není nejlepší způsob trávení volného času. Omezme čas strávený na internetu na návštěvu potřebných stránek pro domácí úkoly, referáty apod., pak pro zábavu a komunikaci, ale chťejme po nich, aby počítač pak zase vypnuli a šli trávit čas s námi nebo se svými kamarády do reálného světa, sdíleli život s námi.

3. Mluvte s dítětem o tom, jak má probíhat online komunikace, aby nikomu neublížila. Hádky na internetu se pak mohou snadno zvrhnout v obtěžování např. e-maily a obrana dalším útokem zde není řešení. Jestliže má dítě takovýto problém, ať se vám s ním svěří a agresora ignoruje.

4. Ať se děti vyvarují krádeže. Ilegálně stahovat hudbu, hry nebo filmy je snadné. To, že je to tak lehké nebo že to dělají všichni ostatní, by ale nemělo obhájit, proč se toho dopouštět. Chceme-li je naučit morálním pravidlům společnosti, raději jim hudbu (film, hru...) kupme nebo se na tom nějak jinak podílejme, ale nezavírejme před pirátstvím oči.

5. Naučte své děti, kde je hranice mezi neškodným sdílením zážitků a informací a citlivých nebo osobních informací o sobě, sdělování hesla, apod. Pokud se dítě bude chtít zaregistrovat na nějakou stránku nebo založit si nový e-mail, mělo by mít vaše svolení. Což ale znamená, že vy si prostudujete podmínky registrace, zhodnotíte důvěryhodnost stránek a pak se s dítětem teprve dohodnete na používání. Až bude starší, bude mít tento filtrovací systém už samo zažité.

6. Poznejte jejich online kamarády, stejně jako chcete poznat ty reálné. Ptejte se jich, co na internetu dělají, kde jsou. Rodičovská kontrola má samozřejmě svoje meze a dítě svoje soukromí, ale neměl by být problém občas se jim kouknout přes rameno na monitor.

Zde rady P. Aftab končí a já musím podotknout, že na druhou stranu zvláště starší děti jistě nebudou stát o rodičovskou kontrolu, i když občasnou. Nechtějí třeba, aby jejich rodiče viděli fotky, které dávají na internet, aby věděli, o čem si s kým píší. Jsme ale zase u toho, že dávat na internet nevhodné fotky nebo psát si s někým o něčem, o čem nechci s rodiči mluvit nebo jim to ukázat, samo o sobě mnohé vypovídá.

Surfováním po internetu děti získávají úžasné možnosti objevování nových témat, nových informací, nových lidí. Díky jeho anonymitě nejsou souzeni za svou barvu kůže, fyzický vzhled, vadu řeči atd., ale jen za kvalitu svých příspěvků, svých komentářů či fotografií.

Stejně jako při prevenci kyberšikany ve škole, i v rodině se doporučuje stanovit si jasná pravidla užívání internetu. Jejich dodržování by se však neměly zavazovat jen děti, ale i dospělí by se měli řídit jistými pravidly, aby děti výtěžily z používání internetu to nejlepší, ale bezpečnou cestou.

Vedoucí Výzkumného centra pro kyberšikany S. Hinduja a J. W. Patchin opět na svých webových stránkách poskytují vzor smlouvy, kterou mezi sebou mohou dospělí a děti v jedné domácnosti uzavřít. Následuje jejich přepis kurzívou s mými komentáři v normálním fontu.

Očekávání dítěte

Vím, že používání rodinného počítače je výhoda, která s sebou nese tato pravidla:

1. Budu brát ohledy na soukromí ostatních, nebudu otevírat složky, které jsem nevytvořil/a já, ani mazat cizí adresáře.

Přidala bych možná poznámku o neslídění v historii navštívených stránek na internetu, ať už kvůli dítěti samotnému- prozrazení vánočního dárku podle internetového obchodu apod., nebo kvůli zachování soukromí jiných osob ve společné domácnosti.

2. Vím, že máma s tátou mají přístup do mých složek a mohou se tam kdykoli podívat.

Zde je nutno dítěti vysvětlit, že rodiče nechtějí v jeho věcech slídit a podívali by se do této složky jen v opravdu nutném případě, když by bylo dítě v nebezpečí nebo nějak

ohroženo. Osobně bych měla s tímto bodem problém, protože si cením respektování soukromí členů rodiny.

3. Nebudu bez dovození rodičů stahovat, instalovat nebo mazat žádné programy.

Zejména jedná-li se o společný počítač, jeho užívání a nainstalované programy se týkají všech. Menší dítě také ještě nemusí umět odhadnout důvěryhodnost a legalitu programu a softwaru.

4. Nebudu nikomu prozrazovat svoje pravé a celé jméno, adresu, adresu školy, kam chodím, i kdybych mluvil s člověkem, kterého znám. Nebudu se scházet s nikým, koho znám jen z internetu. Můj nick („přezdívka“) je:

Považuji za užitečné, že rodiče znají internetovou přezdívku svého dítěte. Je to jako znát jeho další identitu, která se dá v případě potřeby (ohrožení dítěte) dopátrat.

5. Vím, že mohu používat počítač pouze ke schváleným účelům.

Za schválené účely by se asi mohlo považovat vyhledávání informací potřebných ke vzdělávání, komunikace (podle bezpečných pravidel), sledování videoklipů, vtipů apod.

6. Nikdy nebudu psát nebo posílat po internetu nic, za co bych se styděl před rodiči nebo bych nechtěl, aby to viděli.

Tento bod se týká prezentování sebe sama v rozumné a důstojné míře, i šetrné komunikaci s ostatními uživateli (neposílat zraňující nebo zesměšňující materiály atd.)

7. Kdybych měl strach nebo špatný pocit z něčeho, co zažiju nebo uvidím na internetu, řeknu to rodičům. Vím, že by mě netrestali, když budu dodržovat tato pravidla.

Podpis dítěte:

Můžeme si všimnout, že výše popsání body ve smlouvě počítají s jedním počítačem v rodině. V dnešní době má většina dětí svůj vlastní počítač, nebo jej sdílí se sourozencem, protože i rodiče musí často počítač používat k práci, popř. vlastní notebook a přenáší ho z domu do práce apod. Pravidla jsou ale poměrně snadno modifikovatelná na situaci s více počítači v rodině.

S. Hinduja a J. W. Patchin myslí i na rodiče, jak jsme zmiňovali výše. Zde je smlouva pro ně:

Očekávání rodičů

Vím, že jsem zodpovědný za výchovu svých dětí i za jejich bezpečnost. Chci, aby i internet používali bezpečně. V tomto duchu souhlasím s následujícím:

1. Když za mnou dítě přijde s problémem, vyslechnu ho klidně, nebudu se na něj hned zlobit. Pokusím se mu pomoci.

Nejen při problému s kyberšikanou je důležité, aby dítě mohlo bez obav za rodičem přijít a svěřit se. Vzájemná důvěra je v tomto vztahu klíčová.

2. Pravidla používání internetu nastavím rozumně dětem i sobě. Jejich dodržování budu vyžadovat, ale nebudu je nepřiměřeně trestat, pokud je poruší.

Otázkou zůstává, co je „rozumně“ a „nepřiměřeně“, ale to už si musí každý rodič nastavit sám.

3. V přístupu k dítěti zachovám důstojnost. Budu mít respekt i k jeho kamarádům, které si na internetu našel a budu se k nim chovat jako k živým „offline“ kamarádům.

Což podle mého znamená, že je třeba budu chtít poznat, budu se o ně zajímat, abych věděla, s kým mé dítě tráví volný čas (přestože po internetu).

4. Budu ctít soukromí dítěte, nebudu číst jeho deníky, prohlížet jeho složky, pokud to nebude nezbytně nutné, jako v případě jeho ohrožení. I tak ale nepůjdu dál, než bude nezbytné.

A přesně takhle by to bylo dobré vysvětlit dítěti. Zejména starší děti jsou na porušení osobního prostoru a soukromí citlivé.

5. Nebudu reagovat ukvapeně. Vím, že internet je základní zdroj informací a rozvoje mého dítěte a proto mu ho nikdy úplně nezakážu.

Tento bod považuji za jeden z nejzásadnějších. Internet nelze brát jako něco, co by se dalo úplně zakázat, protože to prostě dne už není možné. Mohu třeba omezit dobu jeho užívání na nejn nutnější úkoly do školy, ale zakázat ho jako dívání se na televizi asi není vhodné, protože to není zdraví škodlivé a dítě ho potřebuje jako komunikační prostředek.

6. Stejně tak jako se aktivně účastním reálného života mého dítěte, budu s ním sdílet i ten online svět. Budu ho vést a chránit stejně.

Seznam zakázaných stránek a softwarových aplikací, programů:, Podpis rodiče:¹⁷

Výše uvedené smlouvy lze vzít jen jako návrh k diskusi nebo k úpravám. Dovedu si představit, že se rodič s dítětem dohodne jen ústně a nebude podepsaná pravidla vyvěšovat někam na viditelné místo jako ve škole. Podepisování podobných smluv a paktů je totiž v Americe běžnější než u nás (např. smlouva žáka s učitelem o cílech, které má žák v předmětu dosáhnout). Na uvedených webových stránkách lze najít podobné smlouvy, které upravují např. používání mobilního telefonu.

4.3 Prevence v ruce uživatele

I když bude okolo sebe mít dítě jakousi záchrannou síť v podobě péče rodičů a školy, nebo naopak některý aspekt v těchto oblastech nebude dostatečný, pořád má možnost chránit před kyberšikanou sám sebe, svými schopnostmi a dodržováním obecných pravidel.

Doporučovaná pravidla bezpečného užívání ICT jsou poměrně jednoduchá a vychází ze zdravého rozumu stejně jako jakákoli jiná pravidla „bezpečnosti práce“ - prostě neriskovat.

První radou je udržet si soukromí i na síti, tedy nesdělovat o sobě všechny údaje, včetně těch citlivých. Většina dětí by asi jen tak veřejně nevyvěsila své heslo nebo pin, ale je důležité vědět, že snadno zneužitelné je i celé jméno, adresa, adresa školy, školní rozvrh, soukromé fotografie vyvěšené na nevhodné nebo nezabezpečené stránce. Co se týče celého jména a příjmení, na tom stojí celá sociální síť Facebook. Tedy, je žádoucí vyplnit tam své jméno, aby mě pak mohli najít a kontaktovat kamarádi (a potencionálně i cizí lidé). Nicméně druhá rada, která na tu první úzce navazuje, je využívat nastavení soukromí na podobných sítích. Jak píše Vanessa Rogers: „Používejte nástroje, které vytvořil poskytovatel služby; na Facebooku jde například o omezení přístupu k úplnému uživatelskému profilu některým „přátelům“ nebo oznamování nevhodného obsahu (hanlivého, rasistického či pornografického).“ (Rogers, 2011)

¹⁷ dostupné z http://www.cyberbullyingbook.com/Internet_use_contract.pdf

Mohu tedy pak na Facebooku vyplnit své pohlaví, telefon, e-mailovou adresu, náboženské vyznání, stav (ve vztahu, nezadaná apod.) atd., ale vím, kdo tyto údaje uvidí a kdo ne. „Veřejný profil“, tedy nechat všechny informace přístupné všem uživatelům Facebooku může být riskantní a snadno zneužitelný.

Idea, že když si někoho přidám tzv. „do přátel“, automaticky vím, kdo se za profilem reálně skrývá, může být mylná. Mělo by ale platit pravidlo přidávat si opravdu jen ty uživatele, které znám osobně a popř. ještě je přezkoušet nějakou osobní otázkou na ověření pravé identity (např. „Co jsem Ti dneska řekla v jídelně?“). Nejen pod neutrální přezdívkou, ale i pod celým jménem spolužáka se může skrývat někdo jiný, ať už dospělý člověk s různými úmysly nebo jiný spolužák, který chce cizího jména zneužít např. k získání citlivých informací.

Bill Belsey na svých stránkách zmiňuje termín „netiquette“, což je etiketa na internetu. Tu by měl každý uživatel používat, tedy být na ostatní uživatele zdvořilý a chovat se tak, jak by chtěl, aby se i ostatní chovali k němu. Zprávy by se neměly odesílat v afektu, protože psané slovo lze vzít zpět ještě hůře než jen slova vyřčená.

Další rada od B.Belsey je neotvírat zprávu nebo složku od neznámého uživatele a to nejen kvůli možnému zavirování počítače. Zároveň i v případě, že má dítě z nějaké zprávy nebo stránky špatný pocit, měl by ji zavřít a svěřit se doma, popř. ve škole.¹⁸ V praxi si ale nejsem jistá, jestli to takhle může fungovat u každé zprávy od neznámého uživatele, vezmeme-li v potaz množství spamu, tedy nevyžádaných zpráv (vesměs reklamního charakteru), které nám každý den chodí na mailové adresy. Co si ale představit dovedu, je takováto rodičovská pomoc zejména mladším dětem, dokud si sami nevyvinou smysl pro rozpoznání zpráv s potencionálně nebezpečným obsahem bez jejich otevření. Důležité je, aby dítě tuhle možnost mělo a mohlo ji využít.

Na selekci spamu od užitečných nebo neškodných zpráv navazuje další doporučení, které uvádí Marie Iljašenkova v článku Jak si nenechat ukrást heslo: „Dalším klíčovým bodem je ochrana pomocí antivirových programů. Většina zlodějských programů, které počítač napadnou a ukradnou heslo, se šíří v podobě virů nebo spywaru – programů, které se samy nainstalují na počítač v době stahování z internetu a potom sbírají osobní informace. Vhodným antivirovým programem je například Avast nebo Ad-Aware, které je

¹⁸ dostupné z http://www.cyberbullying.org/pdf/Cyberbullying_Information.pdf

možné pro nekomerční použití stáhnout zadarmo. Také u těchto programů platí, že je potřeba je pravidelně aktualizovat.“¹⁹

Pokud dítě není dost staré na to, aby si podobný program opatřilo legálně samo, může jej zastoupit rodič. Pokud si s tím ani on neví rady, vždy se najde odborník, který by tento úkon provedl. Mohl by to být např. i student, který si údržbou počítačových systémů přivydělává.

Jedno z doporučení na závěr by mohlo možná některým dětem připadat jako nudné moralizování od dospělých, ale určitě není na škodu počítač občas vypnout (nebo alespoň uvést do režimu spánku, aby děti neztratily otevřené stránky, rozepsané dokumenty, rozehrané hry aj.) a jít trávit svůj volný čas s rodinou nebo s přáteli face-to-face, což je často zajímavější než virtuální svět.

¹⁹ dostupné z <http://www.saferinternet.cz/uvodni-strana/745-3>

5 ODHALENÍ KYBERŠIKANY

Odhalení klasické školní šikany není vždy jednoduché a v případě fyzické šikany můžeme mít důkazy nebo vodítka v podobě modřin, ukradených věcí, poničeného oblečení apod. Odhalení kyberšikany je ještě složitější a nemusí k němu po dlouhou dobu vůbec dojít, protože kyberšikana s sebou žádné podobné známky nenese. Přesto je tu několik věcí, kterých si všímavý rodič nebo pedagog může všimnout a které mohou být stopou k jejímu odhalení:

- Dítě tráví u počítače o hodně více nebo o naopak hodně méně času, než dřív
- Když vstoupí rodič nečekaně do pokoje dítěte, dítě rychle zavírá stránku prohlížeče nebo se snaží skrýt, na co se právě koukalo (v případě dospívajících dětí to však může být jen reakce na potřebu soukromí)
- Účet za telefon se výrazně zvýšil (pokud kyberšikana probíhá skrze mobilní telefon)
- Dítě nedokáže vysvětlit, co dělalo na internetu, které stránky navštívilo nebo s kým si píše SMS zprávy
- Stejně jako u tradiční šikany, rodiče si mohou všimnout změn v chování dítěte; dítě špatně jí, spí, nechce do školy, je unavené, bledé, nervózní

(volně podle Hášová, 2009)

Pokud nás dítě pustí do svého prostředí v kyberprostoru, můžeme vyčíst kyberšikanu např. mezi řádky v jeho online statusech (tj. krátká oznámení, které uživatel píše o svých náladách, komentuje dění okolo sebe a sdílí je s ostatními uživateli). Přestože asi málokterý dospívající pustí své rodiče do tohoto prostředí, tedy má je v „přátelích“ nebo jim ukazuje svůj blog, v některých rodinách mohou být vztahy tak důvěrné a rodič může být svému dítěti nablízku i na internetu. I tam se tedy dají zpozorovat změny v chování.

Fakt, že je dítě obětí kyberšikany, může samo překvapivě zjistit až po nějakém čase. Stává se to v situacích, když se stává terčem posměchu v kolektivu a neví proč, nebo když zjistí, že někdo jiný nahrával někam jeho fotografie (videa aj.) bez jeho svolení nebo na něj vyzradil diskrétní informace.

Nejideálnější a nejsnazší cesta odhalení kyberšikany je samozřejmě případ, kdy se sama oběť svěří rodiči nebo jiné pečující osobě. Bohužel, často se to neděje.

6 VYŠETŘOVÁNÍ KYBERŠIKANY

Dříve než se podíváme blíže na jednotlivé kroky při vyšetřování a řešení odhalené kyberšikany, je důležité, abychom věděli, jak je kyberšikana ošetřena naší legislativou a které zákony za námi stojí. V některých státech je kyberšikana již považována za trestný čin, např. v americkém státě Missouri je pod hrozbou pokuty 500 dolarů a až 90 dní ve vězení.²⁰ Nicméně „Kyberšikana stejně jako šikana není v České Republice trestným činem.“ (Rogers, 2011) Pavel Pešat ale upozorňuje: „Pamatujte na to, že některé formy rizikové komunikace naplňují skutkovou podstatu trestných činů, a i nezletilé děti mohou být předvolány v doprovodu svých rodičů k podání vysvětlení svých nebezpečných komunikačních aktivit na internetu.“ Podle povahy zmíněné formy rizikové komunikace pak už musíme sáhnout po příslušném zákonu. Uvedme si pro ilustraci několik příkladů chování překračujících zákon a příslušné zákony, které uvádí postihy těchto činů:

- Jedná-li se o posílání e-mailových zpráv z cizí adresy a předstírání, že odesílatel je majitel účtu, opřeli bychom se Zákon č.127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), 1. § 93 Zneužití elektronické adresy odesílatele.
- Zakládání webových stránek s jasným účelem podnítit nenávist vůči jiné osobě nebo skupině (stránky typu „Nenávidíme Alici, přidejte se do anti-fanklubu“), kde je urážlivý, ponižující nebo jinak zraňující obsah- pak je tu Zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, VII. Trestné činy narušující soužití lidí, 1. §356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.
- Jestliže někdo vyzradí a úmyslně šíří obsah zprávy, která byla původně soukromá (e-mail, SMS zpráva apod.), lze se bránit Zákonem č.40/2009 Sb., trestní zákoník, II. Trestné činy proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, 2. § 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí a podle povahy skutku i 3. § 184 Pomluva.

²⁰ dostupné z www.safeinternet.cz/clanek.php?id=109

Dále si uvedeme možnosti, které mají jednotlivé subjekty v případě vyšetřování a řešení kyberšikany, tedy co může dělat sama oběť, škola a rodiče.

6.1 Možná řešení uživatele

Prvním krokem k záchraně je samotné uvědomění a přiznání si, že dítě je obětí. Nemusí se tedy hned vyrovnávat s faktem, že je kyberšikanováno, ale stačí, když bude cítit, že něco není v pořádku, že se např. při konverzaci necítí dobře a svěří se někomu (rodiči, ve škole, kamarádovi, který mu dokáže pomoci alespoň odkazem na další, odbornější pomoc).

Zmínili jsme, že dítě se v prostředí internetu cítí většinou docela dobře a přirozeně, proto není zarážející, že pomoc může hledat opět na internetu. Pod Sdružením Linka bezpečí funguje projekt Pomoconline, který na mezinárodní úrovni zastřešuje projekt Safer Internet Plus. Linka bezpečí zahrnuje i linku Internet Helpline, kde je volajícím poskytnuta nejen odborná psychosociální pomoc, ale dostane se jim i rady ohledně bezpečného používání internetu. Na webových stránkách Onlinepomoc.cz je pak v provozu chat (interaktivní dialog psanou formou) Chat Linky bezpečí a uživatelé si mohou o pomoc psát i na e-mailovou adresu (pomoc@linkabezpeci.cz).

Na otázku Marie Těthalové: „Co dělat, pokud se dítě stane obětí kyberšikany? První, co by mě napadlo, by bylo smazání takových věcí, aby mě nedráždily. Ale to by asi byla chyba.“ odpověděl Michal Kolář: „Rodič by měl zachovat důkazní materiál. Je dobré to uložit.“ (Rodina a škola, 2010) tento důkazní materiál ale může cíleně uchovávat i sama oběť, byť třeba i za pomoci dospělého. Co ale přesně uchovávat? Záleží na povaze materiálu. U webové stránky to bude její URL adresa, tedy to, co dáváme do vyhledavače při zadávání adresy (např. <http://pomoc-online.saferinternet.cz/>). Pokud se na webové stránce zobrazují nějaké ankety nebo obrázky, které chceme také uchovat, můžeme je buď stáhnout a uložit někam do počítače nebo zobrazenou plochu vyfotit přímo v počítači, tedy zmáčknout na klávesnici tlačítko PrtSc (tzn. Print Screen, vytisknout obrazovku) a vytvoří se nám obrázek toho, co právě na monitoru sledujeme. U e-mailové adresy to bude e-mailová adresa samotná a dále zprávy s datem a časem obdržení, které z ní přicházely (uložit jinam, přeposlat, vytisknout). U chatových rozhovorů uchováme nick (přezdívku)

osoby, jméno chatovací místnosti, pak datum a čas konverzace, URL adresu stránky, kde konverzace probíhala. Můžeme opět konverzaci zkopírovat nebo vytisknout.

Další postupy by měla oběť konzultovat s někým povoláním, tedy rodičem, učitelem apod.

6.2 Možná řešení školy

První otázkou, kterou by si zástupci škol mohli položit, je do jaké míry řešit kyberšikanu, která se vlastně nemusí odehrávat na půdě školy, jako je tomu u klasické školní šikany. Kdo je tedy za vyšetřování zodpovědný? Patrik Kubas říká: „Za nezletilého je vždy zodpovědný ten, kdo nad ním v dané chvíli drží dohled. To znamená, že pokud dítě v době školy páchá protiprávní jednání, je zodpovědná škola, pokud se tohoto jednání dopouští mimo školu, jsou odpovědni zákonní zástupci.“ (Kubas, 2011) Mohlo by se tedy zdát, že když se kyberšikany žáci dopouštějí ze svých domácích počítačů nebo vlastních mobilních telefonů mimo školu, ta by se jejich chováním zabývat nemusela. Jak jsme ale zmínili výše, je tu možnost provázanosti kyberšikany a tradiční školní šikany, kterou už škola řešit musí. Jak doporučuje M. Kolář: „Pokud šikanu provádí žák nebo žáci tak, že se školy přímo nedotýká, je situace opravdu složitější. Jestliže však kyberšikana nějak souvisí se vzájemnými vztahy mezi žáky, nemůže učitel sice agresory nijak sankcionovat, ale měl by se třídou pracovat a ani tuto mimoškolní šikanu neignorovat.“

Britské Ministerstvo školství na svých stránkách doporučuje v metodických pokynech postup v několika bodech, kterých se školy při vyšetřování kyberšikany mohou držet.²¹

1. Podpořte oběť

Vyjádřete oběti účast, empaticky jí zajistěte co největší pohodlí a vytvořte atmosféru důvěry. Ujistěte ji, že je dobře, že s problémem svěčila. Informujte její rodinu o situaci, mají právo sdílet problémy se svým dítětem.

2. Porad'te oběti

²¹ dostupné z

<http://www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/tacklingbullying/cyberbullying/respondingtocyberbullying>

Po zajištění jejího psychického pohodlí a bezpečí učíte konkrétní kroky k řešení, poradte oběti, jak zajistit důkazní materiál (výše zmíněné „printscreensy“ stránek apod.) a nabádejte ji, ať na útoky nereaguje stejným závadným chováním, ale ataky ignoruje.

1. Řešte situaci konkrétně

Po zajištění důkazního materiálu (kopie, výtisky, aj.) hned zraňující materiály smažte a pokuste se odstranit z internetu vše, co půjde (kontaktujte administrátora stránek, pokud to bude možné, ať tak učiní). Pokud najdete materiál, který hraničí nebo naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, spojte se s policií.

2. Vyšetřete všechny případy

Je možné, že obětí nebo i agresorů (i přihlížejících) bude víc, vyšetřete důkladně všechny potenciálně zainteresované.

3. Zajistěte agresora

Pokuste se vypátrat totožnost agresora. Pokud to bude nutné, přizvěte k tomu policii, protože jen ona má oprávnění vstoupit do soukromých účtů. Jakmile agresora znáte, nekonfrontujte ho s obětí, ale podle situace řešte dále interně ve škole nebo opět ve spolupráci s policií.

4. Postihy

Než se pustíte do poslední fáze, tedy udělování sankcí, vždy zvažte, několik faktory případu:

- Jaký je dopad šikany na oběť
- Druh zneužitého materiálu a jak dalece se rozšířil
- Jakou měl agresor motivaci a jestli jednal anonymně

Potud tedy doporučené kroky Britského ministerstva, které lze však vzít jen jako obecné postupy k diskuzi a dalšímu rozpracování, protože proces vyšetřování, jeho potíže a aspekty příliš dopodrobna nepopisují.

Michal Kolář, v práci již mnohokrát citovaný, platí za odborníka v oblasti šikany (nejen té klasické, školní). Popsal postup při vyšetřování tradiční šikany, který lze aplikovat i na vyšetřování kyberšikany, pokud ho individuálně upravíme na konkrétní

případ. Překážky při vyšetřování formuloval do jednotného systému, který nazval Komplot velké šestky (vždy odcituji název překážky a okomentuji ji v souvislosti s kyberšikanou):

1. „Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace.“

Oběť často nechce žalovat na agresora jeho chování, má zvnitřněný postoj, že „bonzovat“ se nemá. Navíc může bojovat s pocitem viny, že vše oznámila. Také se může stydět za způsob, jakým byla šikanována, tedy stydí se za důkazní materiály- obrázky, videa, zesměšňující ankety, urážlivé SMS zprávy., nechce je již vidět znovu, ale musí je identifikovat.

2. „Agresoři často úporně a vynalézavě lžou, používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi.“

Pokud máme uchované důkazní materiály, může být usvědčení a opravdové přiznání agresora snadněji dosažitelné, ale přesto ani agresoři nechtějí ztratit tvář. Pokud na jejich nevině trvají navíc i jejich rodiče, může být i přes jasné empirické důkazy usvědčení těžké.

3. „Pro ostatní členy skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“.

Obavy, aby se přihlížející (nebo i ten, co se na kyberšikaně podílel), nestal pak po ohlášení nebo svědčení další agresorovou obětí, mohou být tak velké, že najít svědka může být problém. Přestože kyberšikaně může přihlížet více lidí (video vidí hodně uživatelů, obrázků může okomentovat i někdo cizí), najít pak člověka ochotného podílet se na vyšetřování není snadné.

4. „Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu.“

Málokterý rodič si bez problémů připustí, že jeho dítě je agresor, který úmyslně ubližoval jiným. V případě kyberšikany navíc někteří rodiče nechápou, co je na e-mailech, SMS zprávách nebo webových stránkách tak zraňujícího, když je oběť přece nemusí číst, může je smazat a už se k nim nevracet nebo prostě počítač vypnout. Navíc posílání zpráv nebo vyvěšení nějaké fotky na internet se zdánlivě nejeví jako takový přečin jako fyzické násilí.

5. „Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování.“

Strach z pomsty agresora nebo z pocitu, kam až to může zajít, si někteří rodiče přejí o šikaně dál nemluvit, jen v tichosti změnit školu svého dítěte nebo vše ututlat a nedělat z ničeho velkou aféru. Takové obavy je třeba chápat, ale bylo by užitečné přesvědčit je o opaku a společně najít řešení.

6. „Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování.“

I kompetentní pedagog může podlehnout apriornímu dojmu z osoby agresora nebo oběti. Pokud je agresor jinak bezproblémový, dobře prospívající žák nebo je v kolektivu oblíben, může pedagog neúmyslně mařit vyšetřování. Navíc pokud je oběť spíše průměrná nebo kvůli školním výsledkům vnímaná jako slabý žák, může mít u pedagoga menší zastání.

Při popisu metodiky vyšetřování sestavil Kolář pět bodů, které se dají individuálně přizpůsobit, ale měly by zůstat ve stejném pořadí. Opět je můžeme lehce vztáhnout na vyšetřování kyberšikany, protože tyto informace jsou pro vyšetřování klíčové i zde:

- Kdo a kolik osob je obětí,
- Kdo a kolik je agresorů, kdo vše inicioval, kdo jen přihlížel, jestli není někdo zároveň agresorem a obětí,
- Co, kdy, kde a jak dělali agresoři konkrétním obětem (v našem případě čím oběti ubližovali, jakou technologii použili),
- K jak závažným projevům agrese a manipulace došlo,
- Jak dlouho šikana trvá

(Kolář, 2005)

Michal Kolář dále popisuje detailní postupy při rozhovorech s obětí, s agresory, s rodiči apod., základní pravidla (jako nekonfrontovat oběť s agresorem), což je jistě mnoha školám vodítkem.

6.3 Možná řešení rodičů

Úloha rodičů není jednoduchá, ale měli by se pokusit být při svém dítěti, poskytnout mu zázemí a pocit bezpečí. O uchovávání důkazů jsme mluvili již výše. Pokud

to rodič neumí, může vyhledat někoho povolanějšího, ale nejdůležitější je být oporou psychickou (i když rodič není zblhlý v ICT, pořád umí „být rodičem“, což je často více.)

Je efektivnější spojit se se školou a spolupracovat na řešení s ní, protože ta má širší škálu možností a „zbraní“, jak s kyberšikanou bojovat, a to i v případě, pokud agresor není spolužák nebo žák školy oběti. Jak jsme poukazovali výše, kyberšikana a klasická školní šikana mohou být propojené. Ve škole by se mělo rodičům dostat opory nebo alespoň zprostředkování setkání s odborníkem, který by ji poskytl. V ideálním případě by měli spolupracovat i rodiče agresora, i když to nemusí být automatické, vezmeme-li v potaz problémy Komplotu velké šestky.

7 KYBERŠIKANA UČITELŮ

Obrácená kyberšikana, tedy útoky ze stran žáků vůči učiteli také nejsou nic nového. Šikana učitelů se děje snad od počátku jejich řemesla a kyberšikana se přidala s nástupem nových technologií. Nadace O2 udělala výzkum, ze kterého vyšlo najevo, že „polovina dětí ve věku 14-15 let shlédlo alespoň jednou video zesměšňující nějakého učitele“. (Kyberšikana se školy týká, 2010) Může tedy jít o natáčení nebo focení učitele během hodiny, zneužívání jeho e-mailové adresy nebo telefonního čísla, ale i zakládání skupin (nejčastěji na Facebooku), která vyjadřuje negativní postoj k učiteli („Nenávidíme -jméno učitele-“). Někdy může taková skupina obsahovat dokonce výhružku („Až bude v téhle skupině 500 lidí, nakopu -jméno učitele-“).

Prevence by byla podobná jako při prevenci kyberšikany mezi žáky, tedy dobrá atmosféra ve škole, dobré vztahy mezi učiteli a žáky a pravidla ohledně ICT ve školním řádu. Škola by měla mít dopředu promyšlený postup v případě, že nějaký učitel bude kyberšikanován. P. Kubas navíc radí: „Pokud byla škola napadena jako celek, lze využít § 19b odst. 2 a 3 zákona č.40/1964 Sb., občanský zákoník, o neoprávněném užití názvu právnické osoby. Žalobu by mohla škola podat jako celek, anebo každý učitel zvlášť jako fyzická osoba – dítě sice nebude potrestáno v rámci školy, ale záležitost bude řešena u soudu nebo na policii a OSPODu, pokud se podá trestní oznámení.“ (Kubas, 2011) Jestli je lepší řešit kyberšikanu učitelů uvnitř školy nebo podat žalobu, záleží na povaze činu, motivaci agresora atd.

8 POSTOJE UČITELŮ KE KYBERŠIKANĚ

Než zkusíme odhadnout, jaký postoj zaujímají k fenoménu kyberšikany pedagogové, je třeba si pojem postoj definovat:

W.J.Thomas a F.Znaniický jej chápou jako „proces individuálního vědomí, jež současně determinuje jak aktuální, tak potenciální reakce každé osoby vzhledem k sociálnímu okolí.“ (Nakonečný, 1999, s.94)

Že mezi postojem a skutečným jednáním jedince může být nesoulad, komentuje Th.M.Newcomb takto: „Zásadní rozdíl mezi postojem a motivem spočívá v tom, že postoj determinuje způsob jednání, kdežto motiv je příčinou jednání, vyjadřuje jeho psychologický smysl.“ (Nakonečný, 1999, s.131) Termín postoj pak Newcomb definuje takto: „Postojem individua vůči nějaké věci chápeme jeho predispozici vůči této věci jednat, vnímat, myslet a cítit.“ (Nakonečný, 1999, s.131)

Definice termínu bychom našli ještě více. Mám-li tedy výše uvedené shrnout, zaujmout postoj vůči něčemu znamená hodnotit onu věc, zaujmout hodnotící stanovisko. „Postoj tedy můžeme víceméně charakterizovat jako hodnotící vztah.“ (Tříletá, 2007)

Jaký postoj tedy učitelé vůči kyberšikaně zaujímají? Setkali se s ní již někdy? Je rozdíl, jestli jsou to učitelé středních odborných učilišť nebo „prestižnějších, elitních škol“ jako jsou např. gymnázia?

Odpověď leží v kvantitativním výzkumu, který jsme ale v této práci z několika důvodů neprováděli. Pro orientaci jsme na začátek provedli jen malou anketu s padesáti dotazovanými na otázku: *Kde se spíše vyskytuje kyberšikana- na středních odborných učilištích nebo gymnáziích?* Jelikož kyberšikana je pojem poměrně nový a laické veřejnosti ještě ne tak známý, anketu jsem prováděla na půdě Pedagogické fakulty UK v Praze, což jistě také ovlivnilo její výsledky: 60% (30 dotázaných) odpovědělo, že kyberšikana se vyskytuje spíše na SOU. 28% (14 dotázaných) si myslí, že v typu školy není rozdíl a kyberšikana se bude vyskytovat v obou školách stejně a zbylých 12% (6 dotázaných) hlasovala spíše pro gymnázium (prý vzhledem k předpokládané větší počítačové gramotnosti).

9 VÝZKUMNÁ SONDA

Pro ilustraci současného stavu jsem navštívila dvě školy, kde jsem provedla dotazníkové šetření a rozhovory s pedagogy. Není to rozsáhlý výzkum, ale snažila jsem se v těchto školách najít některé aspekty, které by dokládaly má předešlá šetření z teoretických zdrojů (např. jestli je ve školním řádu opravdu zmíněný postoj k používání mobilních telefonů apod.).

K výzkumu jsem si vybrala jedno gymnázium a jedno střední odborné učiliště, aby byly školy co nejvíce kontrastní, co se týče „klientely“, zaměření, možná atmosféry. Výběr byl náhodný, moji návštěvu škol vlastně určila ochota jejich vedení umožnit mi výzkum udělat. Žádosti o výzkum jsem rozeslala do více škol, ale jen málokterá škola odpověděla kladně.

Do škol jsem pak přes jejich vedení rozeslala online dotazníky, aby učitelům jejich vyplnění zabralo co nejméně času (ideálně 5min o přestávce nebo i pohodlně doma). Dotazník jsem vytvořila v internetové aplikaci Oursurvey.biz, která pak sama umí vyhodnotit procentové výsledky, spočítá, kolik dotazovaných odpovědělo atd.

Ve školách jsem pak udělala krátké rozhovory s několika málo učiteli (dotazníky i otázky k rozhovorům viz příloha 3-5). Nyní bych ráda blíže popsala jednotlivé školy.

9.1 SOU Ohradní

Ohradní 57, Praha 4, 145 01

Střední odborné učiliště Ohradní je díky své pozici relativně v centru Prahy s dobrou dopravní dostupností a dobrým výsledkům v krajských a jiných řemeslných soutěžích vyhledávanou školou. Je to státní škola, školné studenti neplatí. Nabízí obory automechanik, elektrikář – silnoproud, mechanik elektronik, truhlář, zámečnick a montér suchých staveb včetně možných dvouletých nástaveb ukončených maturitou. Povaha vyučovaných oborů dává škole typický ráz, většina studentů je mužského pohlaví, což také určuje atmosféru školy.

Škola je několika patrová budova s recepcí v přízemí, na chodbách visí mj. i fotografie studentů z odborných výcviků, maturitních plesů, školních zájezdů do zahraničí nebo diplomy ze soutěží.

Online dotazník

Dotazník vyplnilo 14 učitelů, což považuji za poměrně vysoké číslo. V době, kdy jsem dotazníkově šetření prováděla, byla škola často dotazována jinými studenty PedF UK v Praze o možnost provést na škole výzkum, nicméně vedení a jak je vidět, ani pedagogové neztrácí ochotu s přibývajícími žádostmi.

Za zajímavé odpovědi považuji výsledky z otázky č. 3 „*Svěřil se Vám někdy student se šikanou?*“, kde 7 učitelů odpovědělo *Ano*, 7 *Ne* a nikdo nezatrhl odpověď *Nedokáži odpovědět*. Jak je vidět, šikana ve škole je, ale polovina učitelů již zažila moment, kdy se jim student svěřil. Považuji to za znamení, že ve škole panuje důvěra mezi žáky a studenty, protože z výše uváděných zdrojů spíše vyplývalo, že jen malé procento šikanovaných se svěří.

Zajímavá je i hned následující otázka č. 4 „*Zveřejňuje škola fotografie žáků na webových stránkách školy?*“, kde jsou odpovědi také přes 50 na 50. Na webových stránkách fotografie žáků jsou, u každého oboru je několik ilustračních fotek z prostředí odborných učeben a výcviku, kde jsou žáci aktivně zapojeni (což mohou být ale starší fotografie studentů, kteří již na škole nestudují). Nicméně nejsou tam fotografie z plesů, výletů apod.

Překvapily mě odpovědi u otázky č. 11 „*Máte profil na Facebooku nebo jiné sociální síti?*“, kde jsou odpovědi opět rozloženy do padesáti procent. Pokud některý vyučující klikl na odpověď *Ano*, automaticky se mu zobrazila další otázka č. 11 „*Máte „v přátelích“ své žáky?*“, což se při odpovědi *Ne* nezobrazilo. Z těch 50% učitelů, kteří profil na Facebooku nebo jinde mají, má 70% z nich své žáky v přátelích, což považuji za zajímavé.

Celkové shrnutí situace školy, která vyplývá z dotazníku, je že šikana se může objevit, občas se s ní studenti svěří. Učitelé se studenty komunikují elektronicky a polovina učitelů povoluje používání notebooků při hodinách. Číslo mobilního telefonu mají studenti na polovinu vyučujících, stejně tak jako rodiče žáků. Polovina pedagogů už někdy viděla studenty, jak se fotí nebo nahrávají se ve škole na video.

Rozhovory

Hovořila jsem se třemi pedagogy. Dva z nich neváhali s kladnou odpovědí na první otázku (č.1 *Pracujete ve Vaší škole rád? Proč (ne)?*), i když každý z jiných důvodů (dobré podmínky, prostředí, dobré vedení školy, příjemný kabinet vs. pocit užitečnosti v penzi). Dostalo se mi i „neutrální“ odpovědi, kdy asi po minutovém zaskočeném tichu následovaly slova jako „dnes už jen středně“ a „to víte, jsem ve školství 22 let“.

Zajímavé byly odpovědi na otázku *Komunikujete se studenty elektronicky?*, protože bez ohledu na vyučovaný předmět nebo věk učitelů všichni pravidelně se studenty komunikují, ať už se jedná jen o rychlou odpověď na omluvenku nebo zprávu z popudu učitele (upozornění na špatnou docházku, na horší prospěch v některém předmětu).

Ve všech kabinetech, ve kterých jsem byla, byla zavedená pevná linka, takže studenti v případě potřeby mohou kontaktovat učitele telefonicky. Soukromé číslo mobilního telefonu tedy učitelé studentům nedávají. Výjimkou byl učitel tělocviku a výchovný poradce školy v jednom, který své soukromé číslo studentům dává, ale jen „pro případ nouze“, což jsou omluvenky nebo svolávání se na školních výletech apod.

Rozdílné byly odpovědi na otázku *Řešil jste někdy „klasickou školní“ šikanu?*; první učitel odpověděl kladně ve stylu: „Ano, přišli za mnou rodiče oběti. Agresory jsem si zavolala a řekla jsem jim, že o jejich chování vím (neuvedla jsem zdroj) a že od teď po nich budu chtít 100% plnění jejich povinností a budu se jim individuálně věnovat. Po čase vše ustalo- agresori odešli ze školy.“ Druhý pedagog naznačil postup řešení, který uvádí M. Kolář; „Ano, řešil jsem šikanu, znáte to- agresora a oběť zvlášť, podchytilo se to v začátku.“ Podrobnější postup jsem získala od výchovného poradce, který otevřeně šikanu na škole přiznal: „To je klasika, u prvních ročníků to často hned vypukne.“, nicméně hned dodal, že o tom škola ví a pracuje s tím. V prvním ročníku jezdí studenti na pěti denní seznamovací výjezd, kde si pedagogický dozor s výchovným poradcem i při různých kontaktních sportech vytipují potencionální oběť i agresivnější povahy a snaží se projevy šikany podchytit hned v začátku. Podle slov výchovného poradce se jim to celkem daří, jen čas od času se stane, že řeší větší případ šikany během dalších školních let studentů. Pamatuje si i případ, kdy oběť změnila školu, stejně tak několik i agresorů učiliště opustilo, ale všechno až při řízeném vyšetřování.

Co se týče projevů kyberšikany, na otázku *Viděl/a jste někdy, že by se studenti nahrávali nebo fotili na mobilní telefon a řešil/a jste to nějak?* Odpověděli všichni kladně

na první část otázky; *Ano, asi tedy ne přímo, ale vím, že to dělají, ukazují si na mobilech různé věci... Ano, viděl jsem i rvačku, kterou nafilmovávali a třetí je u toho nahrával, nicméně bylo to jen hrané, rvačka byla férová, žádná přesilovka. ... Ano, to vidám často, ale je to jen legrace.*

Celkově na mě působilo SOU Ohradní velice pozitivním dojmem školy, která si v oblasti šikany a kyberšikany nic nenalhá, ale snaží se se svými studenty pracovat i na sociální a morální úrovni, přestože se jí problémy a problémoví žáci nevyhýbají.

9.2 PORG – gymnázium a základní škola, o. p. s. (dříve První obnovené reálné gymnázium)

Lindnerova 3, Praha 8 - Libeň, 180 00

PORG Libeň je všeobecné osmileté gymnázium. Každý ročník zde tvoří jen jednu třídu po 24 studentech, budova školy je v poměrně klidné části Prahy a ke škole patří i zahrada, kde se koná hodně školních akcí. Věkový průměr pedagogického sboru, jak PORG uvádí na svých webových stránkách, je 40 let a mezi učiteli slabě převažují muži. Budova není velká, chodby jsou vyzdobené pracemi žáků, interiéry jsou barevné. Studentům je na chodbě k dispozici např. pingpongový stůl nebo pohovky k odpočinku. Celá škola je pokryta wi-fi připojením k internetu. Třídy jsou také barevně pestré, se závěsy, občas s kobercem nebo pohovkou, každý student tu má svůj hrneček, u umyvadla jsou sáčkové čaje a varná konvice. Studenti nejspíš sedí často na jednom místě ve třídě – každý má svou lavici, které jsou také výtvarně upravené (pravděpodobně studenty, polepené, pomalované). Už po vstupu do školy je cítit přátelská atmosféra a podnětné prostředí malé školy. Mluvila jsem se třemi učiteli a s výkonným ředitelem PORGu.

Online dotazník

Dotazník vyplnili čtyři učitelé. Zajímavé odpovědi se mi dostalo na otázku č. 11 *Máte profil na Facebooku nebo jiné sociální síti?*, kdy většina pedagogů uvedla kladnou odpověď. Zároveň ale nemají „v přátelích“ své studenty, většinou striktně dodržují nepsané pravidlo „studenty ano, ale jen ty bývalé“.

V hodinách používají IT všichni dotázaní, většinou na prezentace, úryvky filmů (dějepis, cizí jazyk, elektronické učebnice. Sami používání notebooků studentům většinou dovolují, i když často až na vyšším gymnáziu. Jeden dotázaný uvedl, že v případě, že vidí, že student notebook (resp. připojení na internet) při hodině zneužívá a nepíše si poznámky, jak tvrdil, notebook mu do konce roku zakáže. Učitel anglického jazyka notebooky v hodinách nepovoluje, protože to podle jeho slov „*nevyžaduje povaha činnosti na hodinách jazyků, kde jde především o živý jazyk, komunikaci*“.

Podle výpovědí škola zveřejňuje fotografie studentů na svých webových stránkách, aniž by s tím jejich rodiče museli souhlasit. O souhlasu školy si někteří pedagogové nebyli jistí. Na stránkách školy si opravdu můžeme prohlédnout fotografie ze školních akcí, výletů, ale i skupinové fotografie tříd se jmény studentů a jejich učitelů.

Rozhovory

Jak už jsem uvedla, rozhovor jsem vedla se čtyřmi učiteli. Se všemi jsem mluvila na pohovce ve sborovně, která funguje jako hromadný kabinet několika učitelů, který je ve stylu „open space“ - každý tu má svůj stůl, ale nejsou oddělení dveřmi. V místnosti je i kuchyňský kout, vše působí útulně, až domácky. Na první otázku všichni bez přemýšlení odpověděli kladně, tedy že se jim ve škole moc líbí a jsou spokojeni s vedením, šikovnými studenty, atmosférou, prostě „*je to nejlepší škola!*“.

Se šikanou se student svěřil jen jednomu učiteli, přestože ostatní si mysleli, že by za nimi student nejspíš přišel, kdyby měl problém, zvláště byl-li by učitel zrovna jeho třídním. Učitel, kterému se student se šikanou svěřil, řešil pak případ se školním psychologem (spolupracující externista). Jak uvedl Mgr. Příbík: „*Povedlo se nám tu před časem rozbít takový gang agresorů, ale to byl asi jediný významnější případ. Povedlo se nám to s paní psycholožkou vyřešit uvnitř školy.*“

Číslo mobilního telefonu mají studenti na všechny dotázané učitele, především kvůli exkurzím, výletům apod. Nikdo se zneužitím neměl problém, jen jeden učitel se zmínil: „*Ne, žádný problém, jestli jsem snad jednou dostal divnou SMS...ale to je vše.*“

Mobilní telefony při hodinách všichni učitelé zakazují (i když někteří zákaz přímo nevyslovili), protože je považují hlavně za rušivý element. Občas někteří výjimečně povolí

pořídit fotografii mobilním telefonem (pokus při fyzice, nácvik divadelního představení), ale vždy až po domluvě.

Všichni dotázaní komunikují se studenty elektronicky, posílají jim na maily podklady, učitel jazyků spravuje vlastní stránky zaměřené na výuku angličtiny, studenti i rodiče mají na webových stránkách přístup ke známkám studentů.

Dva učitelé uvedli, že nikdy neviděli studenty natáčet se nebo se fotit na chodbě ani v kamarádském duchu, ani jinak. Naopak zbylí dva podobnou zkušenost mají, ale neviděli v té situaci nic patologického, účastníci se natáčeli pro legraci nebo dělali ironické scénky. Jeden učitel přidal k otázce komentář, že je teď v jedné třídě populární natáčet komická videa utahující si ze Slováků, ale není to nic hanlivého, jen parodické situace. Kdo by neznal aktéry nebo tamější atmosféru, mohl by to prý považovat za ohrožující nebo urážející, ale motivace studentů je jen nevinná zábava.

Mgr. Příbík, výkonný ředitel školy, mi odpověděl i na několik otázek týkajících se obecných pravidel v počítačové učebně. Tedy, užívání počítačů je definováno pravidly, se kterými jsou všichni studenti obeznámeni. Na školních počítačích nejsou povolené hry, nakupování v e-shopech, stahování systémových souborů atp. Přístup na některé stránky je studentům systémově odepřen, ale např. sociální síť Facebook zakázaná není. Počítače mohou studenti používat i ve svém volnu, o přestávce. Počítačová učebna je dost malá na to, aby učitel zvládl obejít všechny studenty, takže nepotřebuje kontrolovat vzdálené plochy studentů na svém počítači. Nicméně občas se dělá náhodná kontrola historie navštívených stránek. Škola nenabízí žádný kroužek informatiky, protože tuto potřebu pokrývá volitelným seminářem. Mgr. Příbík zhodnotil, že uživatelské schopnosti studentů se obecně lepší, nicméně co se týče vybavenosti praktického formátování textu atp. se situace nemění, protože to není tak oblíbená oblast.

Celkový dojem na mě gymnázium PORG zanechalo velice kladný, s individuálním přístupem ke studentům a dobrou organizací, která je schopná řešit i sociálně patologické projevy chování, jako je šikana nebo kyberšikana. Zároveň na mě působilo jako připravené řešit tyto problémy (pravidla zanesená ve školním řádu, studenti obeznámeni, spolupráce se školním psychologem atd.).

10 ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývá tématem kyberšikany jako nového fenoménu, se kterým se můžeme setkat nejen ve školách. Cílem práce bylo jednak zmapovat současné poznatky o tomto jevu, porovnat rysy kyberšikany s „klasickou školní“ šikanou- vyzdvihnout její odlišnosti a poukázat na její podobnosti a zároveň pootevřít okno do současné situace na českých školách a zjistit, jak kyberšikanu vnímají učitelé a jaký k ní zaujímají postoj. Výzkum se soustředil na několik aspektů, které pomáhaly k ilustraci stavu dvou konkrétních škol. Zjišťovala jsem zkušenosti tamních učitelů se šikanou a kyberšikanou, celkovou atmosféru školy a teoretickou i praktickou připravenost na řešení kyberšikany.

Teoretická část ukázala jistou spojitost mezi kyberšikanou a tradiční šikanou, nicméně jistá její specifika jsou natolik určující, že je nelze přehlédnout a nelze s kyberšikanou nakládat stejně jako s obyčejnou šikanou (co se týče prevence, vyšetřování, celkového přístupu vůbec).

Jelikož výzkum co do počtu navštívených škol a dotazovaných nebyl příliš rozsáhlý, nelze vyvodit prokazatelné závěry a říci, na jakých typech škol se kyberšikana vyskytuje častěji nebo jaký postoj k ní mají čeští učitelé. Zjistila jsem ale, že postoje učitelů se liší podle jejich zkušeností s kyberšikanou i šikanou tradiční a že velmi záleží na tom, jak se sami učitelé ve škole cítí a jaká je tam atmosféra. Ze dvou kvalitativních šetření jsem se dozvěděla, že o stavu klasické šikany se ve školách ví stále více (jestli se děje, jak je třeba ji řešit atd.) a projevy kyberšikany jsou vnímány okrajově, jestli vůbec. Aby obraz o stavu na českých školách v souvislosti s kyberšikanou byl komplexnější, předmětem další práce by mohlo být hlubší výzkum nebo kvantitativní šetření.

11 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Center for Save and Responsible Internet Use [online]. 2002-2010 [cit. 2011-12-12].

Dostupné z WWW: <<http://www.cyberbully.org/cyberbully/>>.

Cyberbully [online]. 2009 [cit. 2011-11-29] Dostupné z WWW:

<<http://www.cyberbully.eu/cz/recognize.php>>.

Cyberbullying Research Center. *Cyberbullying Glossary* [online]. c2009 [cit. 2012-02-03].

Dostupné z WWW: <http://www.cyberbullyingbook.com/Cyberbullying_Glossary.pdf>.

Cyberbullying Research Center. *Cyberbullying Scenarios* [online]. c2009 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z WWW:

<http://www.cyberbullyingbook.com/Cyberbullying_Scenarios.pdf>.

Cyberbullying Research Center. *Internet Use Contract* [online]. c2009 [cit. 2012-01-02].

Dostupné z WWW: <http://www.cyberbullyingbook.com/Internet_use_contract.pdf>.

Cyberbullying Research Center. *Preventing cyberbullying* [online]. c2009 [cit. 2011-12-02]. Dostupné z WWW:

<http://www.cyberbullying.us/Top_Ten_Tips_Educators_Cyberbullying_Prevention.pdf>.

Cyberbullying.ca [online]. 2000 [cit. 2011-11-29]. Dostupné z WWW:

<<http://www.cyberbullying.ca/>>.

Cyberbullying.ca [online]. 2004 [cit. 2010-11-29]. Dostupné z WWW:

<http://www.cyberbullying.ca/pdf/Bill_Belsey_Bullying.org_bio.pdf>.

Cyberbullying.org [online]. 2004 [cit. 2011-12-04]. Dostupné z WWW:

<<http://www.cyberbullying.org/>>.

Cyberbullying.org [online]. c2004 [cit. 2011-11-08]. Dostupné z WWW:

<http://www.cyberbullying.org/pdf/Cyberbullying_Information.pdf>.

Cyberstalking - praktické ukázky. In: *Cyberstalking - praktické ukázky* [online]. 2008 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/44/38/lang,czech/>

CZI, s.r.o. *Pomoconline.cz* [online]. 2007 [cit. 2012-02-06]. Dostupné z WWW:

<<http://www.pomoconline.cz/o-projektu>>.

Department for Children, Schools and families. *Teachernet* [online]. c2010 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.teachernet.gov.uk/wholeschool/behaviour/tacklingbullying/cyberbullying/respondingtocyberbullying/>>.

DOUBRAVA, Lukáš. Šikana a kyberšikana nejsou dva odlišné fenomény. *Učitel'ské noviny*. 2011, roč. 114, č. 19.

E-Bezpečí [online]. 2008-2009 [cit. 2011-12-13] Dostupné z WWW: <<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/71/63/lang,czech/>>.

E-Bezpečí [online]. 2008-2009 [cit. 2011-12-14] Dostupné z WWW: <<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/44/38/lang,czech/>>.

E-Bezpečí [online]. 2008-2009 [cit. 2011-12-14]. Dostupné z WWW: <<http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/131/38/lang,czech/>>.

HÁŠOVÁ, Gabriela. *Kybernetická šikana*. [s.l.], 2009. 110 s. Diplomová práce.

JANOVSKÝ, Dušan. *Jak psát web* [online]. 2010 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.jakpsatweb.cz/html/url.html>>.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha : Portál, 2005.

KOLÁŘ, Michal. Kyberšikana bolí stejně jako každá jiná. *Rodina a škola*. 2010, roč. 9, č. 57, s. 6-9. ISSN 0035-7766.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KŘEŠŤANOVÁ, Lucie. Kyberšikana : Nikdy nevíš, kdo je na druhé straně. *Gong : časopis pro občany s vadami sluchu*. 2009, roč. 38, č. 5-6, s. 8-9.

KUBAS, Patrik. Obrácená kyberšikana: aneb Když žák terorizuje učitele. *Řízení školy*. 2011, roč. 8, č. 5, s. 17-18.

KUBEC, Petr. Policie varuje před kyberšikanou : Strážníci chtějí bojovat proti šikaně na síti. *Praha : DNES*. 7.12.2009, s. D1 a D3.

Kyberšikana se školy týká. *Moderní vyučování*. 2010, 3, s. 47.

MACHÁČKOVÁ, Pavla. Kyberšikana : ubližování bez hranic. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 9, s. 50-53.

MALÍKOVÁ, Barbora, KAŠE, Jan. Kyberšikana. *Pedagogicko-psychologické poradenství*. 2008, č. 54, s. 28-36

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. 2008

MICHAEL WELLNER-POSPÍŠIL, Michael. Pomluva a manipulace. In: *Pomluva a manipulace* [online]. 2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z:

<http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=pls125>

MS Soft. *Bezpečný internet* [online]. c2008 [cit. 2011-12-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.safeinternet.cz/clanek.php?id=109>>.

Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia

Online dotazníky zdarma - průzkum. *Our Survey* [online]. 2012 [cit. 2012-04-10].

Dostupné z: <http://oursurvey.biz/>

Online safety Institute. *Safer internet.cz* [online]. c2009 [cit. 2012-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.saferinternet.cz/uvodni-strana/745-3>>.

PEŠAT, Pavel. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií - kyberšikana. *Speciální pedagogika*. 2011, roč. 21, č. 1, s. 33-46. ISSN 1222-2720.

PIŠKULOVÁ, Jiřina. *Kyberšikana*. Praha, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Michaela Vítečková, Ph.D.

Příspěvatelé Wikipedie, *Star Wars kid* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2010, Datum poslední revize 24. 02. 2010, 16:38 UTC, [citováno 29. 12. 2011] <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Star_Wars_kid&oldid=5004577>

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 104 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

Spacious Planet [online]. 2008 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z:

<http://www.spaciousplanet.com/world/photo/5383/star-wars-kid.html>

SUCHÁ, Veronika. Studentka urazila učitelku na Facebooku, čeká ji trest. *Aktuálně.cz* [online]. 3.1.2012, [cit. 2011-12-16]. Dostupný z WWW:

<<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=659836>>.

- SUCHÁ, Veronika. Šikana učitelů na Facebooku: Nadávky i módní policie. *Aktuálně.cz* [online]. 4.1.2012, [cit. 2011-12-15]. Dostupný z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=660192>>.
- ŠEDIVÁ, Olga. Do škol vtrhla kyberšikana. *Školství*. 2008, roč. 16, č. 26, s. 3.
- TŘÍLETÁ, Lenka. *Změna postoje v závislosti na pořadí hrozby a doporučení*. [s.l.], 2007. 57 s. Diplomová práce.
- VÍTEČKOVÁ, Miluše. Kyberšikana : přehledová studie. *ASPI Publishing Řízení školy*. 2009, roč. 6, č. 7, s. 8-9.
- WALLEROVÁ, Radka. Facebook se stává prostorem pro šikanu. Děti se napadají po síti. *iDNES.cz* [online]. 4.12.2010, [cit. 2012-02-01]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/facebook-se-stava-prostorem-pro-sikanu-deti-se-napadaji-po-siti-pv1-/media.asp?c=A091203_210840_media_vel>.
- WALLEROVÁ, Radka. Učitelé si s kyberšikanou nevědí rady, děti v ní umí lépe "chodit". *iDNES.cz* [online]. 3.8.2011, [cit. 2012-01-01]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/ucitele-si-s-kybersikanou-nevedi-rady-deti-v-ni-umi-lepe-chodit-pbn-/studium.asp?c=A091204_094304_studium_jw>.
- WILLARD, Nancy. *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats* [online]. 2005-2007 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://new.csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>>.
- Wired Kids, Inc. *STOP cyberbullying* [online]. [cit. 2011-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.stopcyberbullying.org/parents/internet_superheroes.html>.
- Wired Kids, Inc. *STOP cyberbullying* [online]. [cit. 2011-02-04]. Dostupné z WWW: <http://www.stopcyberbullying.org/parents/common_sense_to_cybersense.html>.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Obrázek Star Wars Kid

(dostupné z <http://www.spaciousplanet.com/world/photo/5383/star-wars-kid.html>)

Příloha 2: Praktická ukázka cyberstalkingu; tabulka 1 ukazuje výňatek z chatové komunikace, která ilustruje typické chování při cyberstalkingu.

CHAT ROOM	cutie-gurl Reaper boy SwApR Reaper boy Reaper boy Reaper boy SwApR cutie-gurl Reaper boy	čau chce někdo pokecat? Hey..cutie_gurl..zas se potkáváme! Víděl jsem tvůj obr. v profilu.. Čau Reaper boy..chvilí jsem byl mimo muselas při pádu spadnout do všech hnusných děr:-) potřebovala bys přemalovat ksicht SwApR mrkni na její obr. v profilu.. jo a taky bachratá:-(kdo jsi a proč se do mě navázíš? nech mě prosím na pokoji bez šance ty fňukající omluvo, co si říká holka... co myslíte vy – SwApR a angel..	Chatující cutie-girl Reaper boy SwApR angel
	angel Reaper boy cutie-gurl Reaper boy SwApR angel Reaper boy Reaper boy	ne každý je hezký jak olejomalba:-) ale vím co myslíš:-) vím že jsi teď sama doma vidím tě ve tvoji školní uniformě děsíš mě...nech toho, prosím tě za pět minut můžu být u tebe a pak budeš řvát ty tlustá ***** holičko..jestli vypadáš jak tvoje mamka divím se že vůbec žiješ.. bojiš se ty blbá fňukno..? dostalas moji smsku uřvaná d***o mojim úkolem je zbavit svět bordelu jako jsi ty..najdu si tě a zničím tě.. nechte toho prosím sleduju tě celou dobu, chápeš, vidím na jaké stránky najíždíš	Ignoruj Ohlas

Tabulka 2 ukazuje chování a motivace spojené se cyber stalkingem. Barevné oblasti v této tabulce se vztahují k výňatkům z komunikace v Tabulce 1 výše. (dostupné z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/44/38/lang,czech/>)

Stupeň 1: Chování	Motivace
- Pronásledování a trvalé zaměření se na jednotlivce online, tj. nejméně při dvou a více příležitostech. - Nabádání ostatních, aby zastrašovali a uráželi oběť. - Nazývání jménem a nechtěné a/nebo oplzlé pokusy o sblížení. - Zastráňující nebo obtěžující chování. - Může zahrnovat vyjádření emocionálních nebo hrubě vyjádřených názorů ve formě osobního napadení. - Urážky a posměch chatující oběti se může rozšířit na e-mail, mobilní telefon a pravděpodobně i do skutečného světa. - Vyhrožování vyhledáním oběti ve skutečném světě. - Může zahrnovat pokusy o zničení počítače zasláním škodlivého programu do počítače oběti, např. počítačového viru.	- Jedinec může věřit tomu, že si získá věhlas mezi chatujícími účastí v těchto aktivitách a tímto chováním. - Může považovat tyto aktivity za jakýsi druh sportu a často si zvolí jednoduché „cíle“, které poníží a tím vyvolá ještě větší strach. - K zastrašení a kontrole oběti. - Kontrolní cvičení využívající způsoby, jak naplánovat kontakt s obětí. - Snaha o vyvolání strachu u oběti – dává jednotlivci pocit síly a moci. - Maximální množství kontroly nad obětí, vštěpující maximální strach.

Příloha 3: Originální zadání dotazníku

- Setkal jste se ve Vaší škole za poslední rok se šikanou? ANO - NEDOKÁŽI ODPOVĚDĚT - NE
- Seznámil jste se s preventivním programem proti šikaně Vaší školy? ANO -NE
- Svěřil se Vám někdy student se šikanou? ANO - NEDOKÁŽI ODPOVĚDĚT - NE
- Zveřejňuje škola fotky studentů na webu školy? ANO - NE
- Pokud ano, musí s tím rodiče dětí/studenti sami souhlasit? ANO -NE
- Je ve školním řádě zmíněn postoj školy k užívání mobilů? ANO -NE
- Zakazujete při hodinách používání mobilů? ANO - NEDOKÁŽI ODPOVĚDĚT - NE
- Fotil/natáčel vás někdy nějaký student při hodině (bez vašeho souhlasu)? ANO -NE

- Komunikujete se studenty elektronicky (dáváte jim materiály na web, posíláte e-maily)? ANO -NE
- Používáte IT při hodině (písničky, videa, prezentace, informace z webu...)? ANO -NE
- Máte profil na Facebooku nebo jiné sociální síti? ANO -NE
- Pokud ano, máte v přátelích své studenty? ANO -NE
- Mají rodiče nebo studenti číslo Vašeho mobilního telefonu? ANO - NEDOKÁŽI ODPOVĚDĚT - NE
- Viděl jste někdy, že by se ve škole studenti nahrávali na video/fotili se (např. o přestávkách, ne při speciálních kulturních akcích)? ANO -NE
- Mohou studenti používat při vyučování notebook (mimo hodin informatiky)? ANO - NE
- Potřebují studenti pro Vaše hodiny používat internet (informace...)? ANO - NEDOKÁŽI ODPOVĚDĚT - NE

Příloha 4: Ukázka vyplněných dotazníků z jedné školy

1) Setkal/a jste se ve Vaší škole za poslední rok se šikanou?

Variation	Count	%
1) Ano	6	50%
2) Ne	5	41.67%
3) Nevím	1	8.33%

2) Seznámil/a jste se s preventivním programem proti šikaně Vaší školy?

Variation	Count	%
1) Ano	9	75%
2) Ne	3	25%

3) Svěřil se Vám někdy student se šikanou?

Variation	Count	%
1) Ano	5	41.67%
2) Nedokáží odpovědět	0	0%
3) Ne	7	58.33%

4) Zveřejňuje škola fotografie žáků na webových stránkách školy?

Variation	Count	%
1) Ano	6	50%
2) Ne	6	50%

5) Musí s tím rodiče žáků souhlasit?

Variation	Count	%
1) Ano	5	83.33%
2) Ne	1	16.67%

6) Je ve školním řádě zmíněn postoj školy k užívání mobilních telefonů?

Variation	Count	%
1) Ano	12	100%
2) Ne	0	0%

(podobně otázky 7-17)

Total of answered 12 respondents

Příloha 5: Otázky k rozhovorům:

1. Pracujete ve Vaší škole rád? Je ve Vaší škole příjemná atmosféra? Proč (ne)?
2. Svěřil se Vám někdy student se šikanou? Pokud ne, myslíte si, že by se svěřil? Jak byste mu pomohl?
3. Řešil jste někdy „klasickou školní šikanu“? (Jak?)
4. Zakazujete-li při hodinách používání mobilů, jak? Vybíráte je?
5. Měli jste někdy s mobily ve třídě problém? Natáčel vás někdy někdo na video? Fotil vás někdy nějaký student při hodině?
6. Komunikujete se studenty elektronicky? Dáváte jim materiály na web? Jste studentům dostupný online?
7. Mají rodiče nebo studenti číslo Vašeho mobilního telefonu? Pokud ano, proč?
8. Viděl jste někdy, že by se studenti nahrávali na video? Fotili? Řešil jste to nějak?

Rozhovor - Pravidla IT:

1. Máte nějaká pravidla užívání počítačů v učebně?
2. Řešili jste někdy jejich porušení? Jak?
3. Mají studenti přístup na všechny stránky?
4. Mají studenti přístup k počítačům/na internet i mimo vyučování?
5. Je ve škole přístupná wi-fi?
6. Mohou studenti (během hodin) na sociální sítě? Mohou studenti stahovat (kolik)?
7. Řešil jste někdy problém kvůli něčemu...?
8. Vidíte vzdáleně plochy studentů? Kontrolujete, na jaké stránce jsou?
9. Procházíte historie počítačů (navštívených stránek)?
10. Máte nějaký kroužek počítačů? Pokud ano, co je jeho obsahem?
11. Co je obsahem výuky IT (etika chování na internetu, kom. dovednosti...)?
12. Jak byste okomentoval zdatnost studentů v tomto oboru?